

PODNEBNA ZGOVBARNICA, IZREDNA IZDAJA, 2021

Foto Patricija Dodič

Podnebna zgodbarnica

Spremna beseda k zborniku *Podnebna Zgodbarnica*

Na pobudo dr. Nevenke Bogataj iz Andragoškega centra Slovenije se tudi naš študijski krožek Zgodbarnica, delujoč v Knjižnici Kozina, enoti Kosovelove knjižnice Sežana, odziva na podnebne spremembe – z zgodbami. Tudi drugače, ampak tokrat predvsem z zgodbami. Pisce sem povabila k pisanju o podnebnih razmerah v preteklosti in danes preko različnih medijev, najsi bo preko elektronske pošte, facebooka in ustno. In misel k zgodbam pišem ravno na Dan Zemlje, našega preljubega planeta, ki ga, žal, vse bolj menefregistično obravnavamo, brezvestno posegamo na teritorije drugih živih bitij, npr. na teritorij rastlin, ki pretvarjajo ogljikov dioksid v kisik in nam zelo koristijo, mi pa onesnažujemo in s tem povzročamo umiranje vrst, uporabljamo nenaravne materiale, kot bi medsebojno tekmovali, kdo bo v tem boljši. Seveda ne umanjka na take dni medijskega leporečja. Z ustreznim razvojem tehnologij izkoriščanja skozi čas je sicer prišlo do izboljšanja razvitosti na veliko področjih, na nešteto področjih pa je tehnološki napredek za sabo povlekel še cel kup drugega, nelepega, nekoristnega, škodljivega. Ker izumrtje določene vrste ogrozi celoten ekosistem. Neštetokrat se zadnja leta sprašujemo npr. kaj bi bilo, če bi čebele izginile. Na primer. Zadnje čase se gremo zeleno energetsko politiko in razogljičenje, ki sta tudi v središču političnega dogajanja v EU in pomenita eno temeljnih usmeritev evropske politike. Ampak nitke odločanja so pogosto v rokah in rokavih politikov in ne strokovnjakov. Pa se gremo uvajanje električnih in hibridnih pogonov. Pa se pri teh avtomobilih celice za shranjevanje v baterijah izpraznejo in jih je potrebno zamenjati in se jih ne, ker celice stanejo dvakrat več, kot stane novo vozilo in nobeno odlagališče ne omogoča, da tja odvržete baterije. Kar pomeni, da tako lepo zeleni električni avtomobili odlagajo toksine iz baterij neposredno v tla. Vse v redu, dokler ... Sama trdim, da je narava odporna in da nas bo zlahka reciklirala. Primer za to je Černobil. Tudi zgodba zase. Škodujemo predvsem sebi in ostalim živim bitjem. Skrb za okolje, sonaravno oskrbo z energijo, varovanje rek in voda zadeva neposredno vsakega državljana oz. prebivalca planeta. Položnice za oskrbo z energijo, kot so elektrika, voda, plin, bencin, gorivo takšno in drugačno, so ljudem še kako poznane in pomenijo plačevanje oskrbe z energijo. In seveda veliko odvisnost od oskrbe. Da bi pa sami doma imeli elektrarno, se samooskrbno preskrbovali, e to pa ne. Ne dovoli država. Ni možnosti. Prevelika birokracija. Človeška bitja zavzemamo preveč prostora. Preveč v smislu nesramnega odvzemanja prostora drugim živim bitjem. Seveda imamo nameščene filtre, katalizatorje, čistilne naprave itd., kar bi naj

pripomoglo pri preprečevanju onesnaževanja, vendar Slovenija še ni tako napredna, da bi dovolila samo-oskrbovanje. V velikih rejah, najsi bo prašičerejah, govedorejah ipd. iztrebke npr. odvajajo v podzemne cevi, ki pogosto puščajo, potem so tu divja odlagališča, podtalnice itd. Z dežjem se vse kemikalije stekajo v podtalnice. Strošek za oskrbo z energijo je pomemben dejavnik poslovanja tudi v vsaki industrijski proizvodnji. Seveda, proizvodnje v lasti Slovencev v zadnjih letih ni veliko, ampak to ni opravičilo. In seveda, imeti nadzor nad energenti pomeni imeti nadzor nad družbo. Nad finančnimi tokovi. Skoraj nihče si več ne more privoščiti, da bi ne imel dostopa do energije. Dandanes se soočamo s kemtreilsi, z onesnaževanjem voda, s krčenjem gozdov, s taljenjem ledenikov in sibirskega permafrosta, z golosekom amazonskega in trnovskega gozda, zato da bi tja posadili palme in proizvajali zelo nezdravo palmino oslje in podobne. Soočamo se z gorami odpadkov, onesnaženjem morja, zraka, bivanja. Onesnažene so naše misli, v katerih ni prostora za hojo, tišino, dihanje, božanje mahov, objemanje dreves, prijazne besede. Eh, to je tako ali tako za večne sanjače. Čprav nas je vedno več teh in takšnih sanjačev. Upam. Sem prepričana. Oskrba z energijo je seveda temelj delovanja normalne družbe. In ne boste verjeli, obstajajo takšni, ki globalno segrevanje povsem zanikajo. Češ, da ga ni. Češ, da se nič od naštetega ne dogaja. In potem smo tu mi. Prelepa Slovenija. Naš gozd. Naša pitna voda. Naše marsikaj, ki naše kmalu več ne bo, če se bomo tako otročje in neodgovorno obnašali. Zaradi grdih finančnih/političnih/še kakšnih interesov. Nekateri gredo dalje in zahtevajo, kot vidimo zadnji dve leti, zmanjšanje prebivalcev na našem ljubem planetu. Zdrav človeški razum je že zdavnaj zapustil našo možganovino, zato je eno temeljnih vprašanj naše civilizacije, do kdaj in do kod bomo tako drveli. In debat in vprašanj in utemeljitev in kontra-utemeljitev je veliko in preveč. Naša *Podnebna Zgodbarnica* se je tokrat posvetila ravno tem in takšnim perečim težavam. Sicer skozi zgodbe, osebne, leposlovne, take in drugačne in osebne izkušnje, skozi poglede izpred in potem. Zgodbe pišejo različni profili ljudi, od takih z majhno izobrazbo kot visoko izobraženi, od najmlajših do mladih in najstarejših, ki jih premorejo čez osemdeset, zato je izbor prejetega zelo zanimiv, hkrati pa se izriše vpogled tako v stvarno kot v domišljjsko dogajanje na področju. Avtorji so iz vseh koncev Slovenije, tako pridobimo hkrati vpogled v različnosti pokrajin in obnašanja prebivalcev ob določenih pojavih. Morda je najučinkovitejša obramba pred negativnimi podnebnimi spremembami človeška osveščenost, ki bi naj ne bila pospremljena s t.i. psevdoznanostjo in z religiozno gorečnostjo. Ampak o osveščenosti bomo kdaj drugič morda, a ne? Do takrat pa čuvajmo ta svoj edini in tako lep prostor, Modri planet. Ali kot mu pravijo eni, planet preizkušenj. Naj ostane še nekaj časa tako lep. Naj.

Patricija Dodič, mentorica ŠK Zgodbarnica

***

V Vrhu sem živel 12. let. Hiša v strmem bregu je bila povsem v samoti. Dostop do nje je bil le po stezici. Vse kar sem potreboval sem tovoril v nahrbtniku, od hrane, do gline za svoje lampe. Poseben podvig je bil, ko sem posušene in nad vse krhke lampe prenašal do gozdne poti, od koder jih je kakšen prijatelj peljal v opekarno Renče kjer so mi jih odžgali. Ta domačija je bilo moje zavetišče, moja Himalaja, kjer sem v samoti delal na sebi, meditiral, se distanciral od alkohola in droge. Zaslužen za to, da sem lahko bival v tej hiši ima Cvetko, ki mi je za gratis ponudil streho nad glavo. Ker je bila v hiši krušna peč, sem jo seveda kuril vsak dan, v glavnem 8. mesecev na leto. Mnogokrat sem sedel pred vratci in slikal plamene, v arhivu imam veliko zelo zanimivih prizorov, upam da jih nekega dne zberem v album "Krušni ognji." Nekega dne, preden sem zakuril krušno, sem hotel pogledati koliko je saj, v precej širokem dimniku, ker nisem imel svetilke, sem prižgal baklo iz časopisnega papirja, da si posvetim, ogenj je v hipu zajel saje v dimniku, kot ognjena kača je zdrvel navzgor. Od groze sem otrpnil, začelo je bobneti, klical sem Cvetkoto kaj narediti, rekel je da je dimnik v dobrem stanju, naj ne skrbim, in res dimnik je zdržal, gorelo pa je dve uri. Oddahnil sem si, kajti kaj bi pomenilo zažgati hišo dobrotnika. No, toliko o ognjih. Leta 2014, meseca februarja, pa se je zgodil tisti znameniti žled, ko je zmrzovalo ozračje od 650 do 900 metrov višine. Hiša je na 700 metrih, in je obdana z gozdom, stoji na strmem bregu. 4 dni je s presledki rosilo, led se je nabiral na vejah, žicah, ponujali so se neverjetni prizori za slikanje, toda ven si nisem upal, saj je nenehno pokalo, prasket lomečih vej noč in dan, kot na fronti. Gledal sem vejo cibore, ki se je vse težja nagibala nad električno napeljavo, a nisem mogel storiti ničesar, potem se je zlomila, potrgale so se žice in ostal sem brez elektrike. Potem sem moral izklopiti telefon, da sem hranil energijo za nujen primer. Drevo ob hiši je teža ledu nagnila, a se ni podrlo, ker se je veja naslonila na streho, prebila strešnike, a je bilo dovolj stran, da ni zamakalo v bivalne prostore. En oreh pa je padel tik ob hiši, za hišo pa je polomilo kar nekaj močnih, velikih orehov. Razdejanje je bilo apokaliptično, kar sem sicer videl pozneje. No, po štirih dneh so se razmere umirile. Ker je prijateljica učiteljica Mara vedela kje živim, je poklicala gasilce, da so se z motorkami in stroji prebili do mene. Za to dejanje sem ji neizmerno hvaležen. Gasilci, kot borci za narodov blagor so očistili stezo, odstranili najbolj motečo polomijo in prinesli agregat, ter me oskrbovali z gorivom, dobre tri tedne, in to vse gratis. Evo, zgodba o dveh elementih, brez katerih nam živeti ni. Tako koristni in nujni so, toda gorje če uidejo nadzoru.

Danes in predvčerajšnjim

Oranžni alarmi, rdeči alarmi, izločanje tovornjakov na vseh (ex) mejnih prehodih, zaprte šole, vrtci (oh, groza, kam naj z otrokom danes!?) ... Danes, februarja 2015. Že tri dni nas bombardirajo z opozorili, prepovedmi ... Ok, hvala za skrb, bomo pač ostali doma, čeprav o kakšnem resnem snegu ni ne duha ne sluha (še!). Kaj pa leta nazaj? Recimo 30 let nazaj? A je takrat tudi koga zanimalo, da bi razglasil rdeči alarm? Seveda ne, to so bili drugačni časi, časi dinozavrov, kot bi včasih rekla moja hči. Nikoli ne bom pozabila tistih zim, zime iz mojega otroštva. Tudi dva metra snega. Z orkansko burjo. Ali vetrom, kaj vem, kaj je bilo. Vem samo, da je mooooočno pihanje delalo velike zamete. Vem samo, da sta takrat moja zlata starša, nosila naju s sestro cucibaci¹ v tri kilometre oddaljeno vas v šolo. Vem samo, da je pred nami oral stezo moj dragi tatkič z eno hčerko na hrbtu, tesno za njim pa še moja draga mamca z drugo hčerko na hrbtu. Vem samo to, da vsakič, ko sem se, iz takrat zame skoraj ptičje perspektive ozrla nazaj, tiste zorane snežne steze že zdavnaj ni bilo več. Vem samo, da sva bili s sestro zaviti vsaka v svojo deko in da se nam še sanjalo ni o kakšnih smučarskih nepremočljivih kombinezonih in nepremočljivih smučarskih rokavicah in snežkah. Vem samo, da sta naju najina starša občasno odložila na tla in naju prosila, če lahko par metrov pešačiva, samo toliko, da se jima spočijeta hrbita. Vem samo, da ko smo prispeli v toplo ogreto šolo v Obrovu, je bilo čez slabo uro že konec pouka. Toliko o tem, koliko časa se je naša karavana prebijala iz točke A do tri kilometre oddaljene točke B. Peš. Po dveh metrih snega. Po orkanski burji ali pa vetru. In spomnim se tudi tega, kako nam je med domom oziroma točko A in šolo, točko B, nekje na pol poti, kjer sva se s sestro ponavadi preobuli iz starih gumijastih škorenjcev, ki nama jih je ponavadi prinesel Miklavž, če mu je seveda ostal kak dinar, v malo bolj zakmašne čizmčke. Takratni sosed, ki je bil zaaaareees hudoben človek, če ga sploh lahko tako poimenujem, nama jih je redno skrival, vsaki po enega in ko sva se vračali iz šole, se nisva imeli več v kaj prebuti in sva morali do doma drsati ta boljše šulenčke, po snegu in obupnem blatu. Uf. Še zdaj bi ga šla nabutat, nalomit, zbrcat! Ko se spomnim, kaj vse nam je špičil iz čiste zlobe, hudič prekleti! In nikoli ne bom pozabila izraza na maminem obrazu, ko sva ji povedali, da nama je 'zaje' spet vzal oziroma skrnil škorenjce. Tiste osuplosti, bolečine, ko je verjetno pomislila, koliko sta si z možem mogla odtrgati od ust, da sta nama lahko kupila vsaki par škornjev, ki so sedaj izginili! Do naslednjega Miklavža

---

¹ štiporamo

pa je bilo še zelo daleč. Spomnim se tudi, da sva s sestro, sicer bolj poredkoma, tudi s sestričnami ali kakim prijateljem iz sosednje vasi, preživeli vse te zasnežene mrzle dni zunaj, na sankah, na snegu, ob veselem kepanju in delanju sneženih mož, v kakšnih starih, lahkih, poverbanih bundicah, brez rokavic, pordeli in prezebli od mraza, ampak neskončno srečni. Kakšni časi! Kakšna ogromna razlika! Kot bi med tistimi in današnjim časom minila stoletja. Danes nas ob vseh modernih aparaturah opozarjajo že tedne v naprej, kdaj bo snežilo oziroma kdaj naj bi snežilo, koliko km/h bo pihala burja, kako in kaj in koliko, se moramo obleči (ker sami tega pa res ne vemo in ne zmoremo, smo preveliki bebci, ali kaj?). Naši otroci se srečujejo večinoma le v šoli, če se, doma se namreč septembra zabubijo in pridejo na plano šele junija naslednje leto. Vmes je premrzlo, premokro, prevetrovno, pre... Vmes so petnajstkrat bolni. Ah! Ne vem, mogoče se resnično staram, morda ne razmišljam pravilno, morda se bo to res slišalo klišejsko, ampak res, kje so tisti dobri stari časi, ki le niso tako oddaljeni?

Klementina Dodič

Ekologija

Pred vojno je bila v Bistrici ob reki Reki, ki je največja in najdaljša ponikalnica v Sloveniji, zgrajena Fallersa, kemična tovarna vlaknenih plošč po mokrem postopku. Po vojni je bila tovarna razlaščena in preimenovana v Lesonit d.o.o. Fenolne smole so zasmradile in zastрупile Velko vodo. Poginile so ribe in kopanje v njej je bilo prepovedano. Leta 1979 so v tovarni uvedli suhi postopek. Z leti se je vodno stanje izboljšalo tako, da je skozi Škocjanske jame začela teči bolj čista in manj smrdeča voda. Leta 2006 – 2007 je zgrajena povsem avtomatizirana tovarna vlaknenih plošč. Korporacija FANTONI SPA pa je krovni lastnik podjetništva šestnajstih družin.

Še ne deset-letna deklica je prišla na obisk k teti in ko je zagledala visok dimnik, iz katerega se je pod nebo vil bel dim, je začudeno vzkliknila: »Teta, kaj v tej tovarni delajo oblake?« Ne samo dimni oblaki, tudi hrup je škodljiv in moteč, še posebno za stanovalce v bližini tovarne. Reko so onesnažila obenem kemična gnajila in straniščne odplake iz sodobnih vaških hiš.

Leta 1955 je bila zgrajena tovarna Tok, proizvajalka mlečne in vinske kisline, ki je bistriško dolino kontaminirala v obupno smrdljivko. Smrdljive odpadke so odlagali v Globovniku ob magistralni cesti za Šembije. Če si slučajno imel priprto okno avtomobila, ko si se peljal tam mimo, te je oplazil smrad, ki se ga ni bilo lahko znebiti. Tok je bila ena izmed prvih tovarn, ki

je šla v stečaj v svobodni samostojni Sloveniji. V letu 2017 je občina sanirala degradirano območje tovarne, podrli so vsa proizvodna in pomožna poslopja, ostala je le spomeniško zaščitena mlekarna. Globovnik pa še do dan danes ni saniran.

Nad Globovnikom je pred nekaj leti občina postavila zbirni center za kosovne odpadke, belo tehniko, elektroniko in še marsikaj drugega, ki je pred tem pristalo v potokih, v jamah, ali pa kar ob cestnem kanalu. Vedno me presune, ko se odpeljem tja gor in zagledam odslužene pralne stroje, hladilnike, štedilnike, televizorje in še celo goro drugih odsluženih reči, pa tudi čisto novih reči. Obenem pa začutim hvaležnost, da beli gospodinjski aparati ne končajo v gozdu ali grmovju. Ko sem se vračala s potepanja po gmajni pod Volovjo rebrijo sem iz grmovja ob poti zvelkla le manjše reči, jih naložila v spačka in jih odložila na odpadu.

Nimam namena vtikati nos v stvari, ki jih ne poznam in so prezahtevne zame. Me pa zelo zanima onesnaženost našega planeta. O tem marsikaj izvem iz dokumentarnih filmov. Stari rek pravi: Najprej pometi pred svojim pragom, šele potem se loti sosedovega. Sprašujem se, kje vse končajo odrabljene maske in vsa medicinska oprema za enkratno uporabo? O tem se ne govori in ne piše. Se ne sme. Maske so narejene iz plastičnih vlaken in jih ni možno reciklirati. Samopostrežne trgovine so lahko take, kot so, ker jim plastična embalaža to omogoča. Lahko sem ekološko zelo ozaveščena in uporabljam stvari, ki imajo daljši rok uporabe v veletrgovini, pa se skoraj ne morem izogniti uporabi vrečke za enkratno uporabo. Živila z rokom uporabe so vsa shranjena v plastični embalaži. Vodno plastenko ali pločevinko piva najdeš v vsakem obcestnem kanalu. Hrvaška ima zadevo urejeno z odkupom. Ko sem bila v Nemčiji, v Bremnu pri svoji sestri, me je opozorila, naj platenke za vodo ne odvržem v kanto za smeti. Platenke so označene s ceno. Izkupiček za vrnjene platenke lahko porabiš za nakup v trgovini ali izplačilo v gotovini.

Na You Tubu sem si z zanimanje ogledala dokumentarni film inovativnega in podjetnega arhitekta, ki je iz plastenk in pnevmatik gradil hiše. Svoje znanje je delil z ljudmi, da so si zgradili poceni udobno bivališče, še posebno v krajih, ki jih je opustošila naravna ujma. Za gradnjo je uporabljal tudi druge odpadne, vendar še kako uporabne reči.

Nove tehnologije in pridne človeške roke lahko svet spremenijo v cvetoči vrt. Kar se tudi že dogaja, recimo v Indiji, ki pogozduje erodirana zemljišča.

Neta Vergan

Hrast in akacija

Včeraj sem šla malo na sprehod mimo ranjenih in strašno stokajočih dreves. Mimo ogromnih ranjenih pljuč, brez rok, z napol strtimi srci, tretje maje veter z na pol držečo ročico z zlomljenimi prstki ... Kot bi ne bilo dovolj hudo, da je drevo brez glave, ranjenega telesa, ker mu polovica rok manjka, le še ena se komaj drži in daje moč ostalim ranam, kjer strašno v grozi ječi: »Naj mi vendar kdo odreže še to komaj držečo se vejo, ker me ta (čeprav je veter lahek) grozeče zbada v ranjeno telo!« Groza in panika sta me zajeli ob pogledu in poslušanju groznega stoka in žalosti, še posebej, ko sem prisluhnila zastrašujočemu pogovoru hrasta in akacije, ki sta žalostno stokala drug drugemu. »Oh, vidim, vidim, kako te rane boljijo in skelijo. Ampak tudi sam nisem brez njih, le poglej, kaj mi je ta nesramni ledeni dež naredil!« »Vidim!« mu je z žalostnim stokom odvrnila akacija: »Da imaš napol zlomljeno in proti meni povešeno glavo, pred tem sva imela oba pokončno in mogočno in zdravo sva se dvigala poleg ostalih dreves v nebo!« »Da, res!« ji je odvrnil ves jezen in ranjen hrast. Tilnik mi je zlomil ta nemarni in za moje pojme čuden, nenavadni ledeni dež!« »O, jaz pa vem, kdo je tega kriv!« mu ježno dopoveduje akacija. »Saj tudi sam vem, da je človek tisti, ki misli, da se bo v svoji objestnosti ne vem kam še povzpel! S tistimi sondami, raketami in drugimi uničujočimi izumljenimi modernimi železnimi škatlami, ki jih divje pošilja po vesolju! Pa to mu še ni dovolj! Še z drugim uničujočim strelivom in jedrskimistrupi napreduje!« »Res je neumen! Res in to nemalo neumen! Odkar živim tu s svojimi vrstnicami ob sebi česa takega še nismo doživeli!« »Saj vas vidim, sirote, še hrasti, ki smo veliko močnejši! Kljub borbi, da se bomo obdržali – vidiš, kaj je z nami!« »Kljub temu, da jih nenehni dež opozarja na njih neumnosti ne odnehajo!« mu vsa vznemirjena zarohni akacija. »Točno tako, le poglej, kako jih morje s silovitimi valovi opozarja – oni pa nič!« ji odvrne ves razjarjen hrast. »Prav imaš! In vulkani, kakšni so po vsej zemlji!« je spet vsa razjarjena akacija. »In koliko naraslih rek, ki jim spodnaša njih moderne domove!« je moder hrast. »Tudi to jih ne spametuje!« mu spet zakliče akacija. »Pa kljub temu, da jim drage avtomobile uničuje! Pa zrak! Le kdo jim bo dajal kisik, če nas uničijo s svojo zeleno glavo!« ji spet pritrди že ves hripav hrast. »Kaj pa čebele, katerim moji cvetovi dajejo tako slastno hrano, kje se bodo letos pasle?! Iz naših medenih cvetov, kakor druga leta, letos zagotovo ne več! Uboge, še umreti bodo morale, saj je tudi drugo drevje, ki spomladi ponavadi zacvete, letos pokončano, raztreščeno, ranjeno in polomljeno!« mu zatuli še bolj razjarjena akacija. »Ta človek je nor! Da! Popolnoma nor!« ji še bolj razkačen zakliče hrast. »Pa tudi to ni dovolj! Le s čim se bo prehranjeval, trap trapasti!« mu daje prav akacija. »In kam misli, da bo šel? Gor na Mars, na čisto gol planet!« ji

odvrne hrast. »Res ga ne razumem,« zastoka nekam v neznano, na pol zblojeno, zamišljena akacija. »Tudi jaz ne!« čeprav sem že zelo star in čeprav sem že marsikaj doživel. Nekoč je bil človek tu pod mano veliko pametnejši. V slabi hiši je živel, tako slabi, s slamnato streho, in skozi vrata se mu je valil dim, a je bil pametnejši, veliko pametnejši kot današnji, ki kljub vsem grožnjam narave ne odneha noreti in hoče ne vem kam! Vse veselje je zmešal, da še mi trpimo strahotne rane!« se ves razburjen huduje hrast. »Namesto tega bi raje skrbel za lačne ljudi po svetu! Jih raje pobija in hujska! Ne ve, da s tem, ko jih s strupenim strelivom pobija, uničuje tudi nas. Trap! Trap! Trap! Totalno je trap!« mu ranjena zakliče akacija. »Točno tako. Saj človek sam umre, ga ni treba ubiti! Na eni strani se šopiri, ne ve več, kaj bi oblekel, jedel in pil, po drugi pa lepo mirno gleda, kako lačni, bosí in nagi, ubogi okoli tavajo!« ji odvrne hrast. »No, zdaj, ko smo vsi iglavci in sadna drevesa zaradi njegove objestnosti in njegove neumne glave, uničeni, pa skupaj z drugimi ves prestrašen skače in se – morda – tepe po glavi ob dokončnem spoznanju, da je zgrešil,« mu odvrne akacija. »Morda pa res? A kaj, ko je za nas tu, v tej okolici, že prepozno,« je še prestrašeno in zamorjeno zamaknjen, zaskrbljeno zatarnal v megleni dan hrast. Takrat pa nisem zmogla več poslušati vsega tega pametnega in žalostnega pogovora. Kot bi mi kdo podkuril pod nogami sem stekla domov in zabavljala čez nesramno ledeni dež! Čez človeka! In se v zavetju stare obnovljene hiše na glas razjokala.

Marija Ferjančič

Japlence – pridobivanje apna

Naši vrli predniki so za izgradnjo trdnejših kamnitih hiš rabili apno. Kako pridobivati apno, je bilo že znano. Naši Herpeliahovci pa so imeli velike težave pri izdelavi apna. Naša vas se nahaja namreč ravno na začetku Podgrajskega podolja in to podolje je bilo znano kot ozemlje, na katerem so potekale bitke za prevlado med Tržačani in Benečani. Oboji so se pri vojskovanju posluževali znane taktike, požiga gmajne - gozd ni uspel zrasti. Osnovno surovino, dober kamen, apnenec, smo imeli. Le dobrih drv za pečenje (kuhanje) apna ni bilo. Kmetje so za to na svoji gmajni pustili mali brin, da je zrasel. Rabili ga bodo za kurjavo apnenic, ali kot jih bomo imenovali *japlenc*. Zbrati je bilo treba le dovolj kurjave za izdelavo apna. Če je šlo po sreči, nekaj let brez vojn in nič pokurjene gmajne, je bilo kurjave dovolj. Zbrali so se sorodniki in se dogovorili, kako veliko japlenco bodo naredili. Vsaka kmetija je imela v ta namen izbrano dolino ali dolinico, v kateri je bilo dovolj zemlje, ki je nujna pri izdelavi japlence. Tako, da je bila dolina že kar izbrana in je imela dovolj zemlje, čeprav so jo morali pri zadnjem žganju apna še pripeljati iz drugih dolin. Pa tudi zemljo so včasih ukradli,

saj je bila na kupu in jo je bilo lažje odpeljati. Pa še tatu se ni našlo, ker je vsaka kmetija ali sorodstvo imelo po eno tako dolinico. Na tisti zemlji tako ni nič raslo, ker je bila prepečena, da je moralo miniti do 70 let, da so se na njej pojavile prve rastlinice. Zakaj se je gradilo japlence v dolinah? Kamenje je precej težje kot drva. Zato so ga vozili ali nosili v vodoravni liniji in metali v japlenco. Višina japlence je bila po navadi v ravnini z višino dolinice. To bo gradnja prve japlence. V majhni dolinici so začeli kopati okroglo luknjo. Zemljo s te luknje so odstranjevali čim dlje v rebri dolinice. Iz kroga so izkopali nekak hodnik, ki je pozneje služil za kurjavo. Iz leskovih šib so spletli okrogel obod, pol metra od prvega oboda pa še enega. Vmes so nabili zemljo, ki so jo izkopali iz dna dolinice. Oba oboda so delali istočasno. Nabili so zemljo in spet povišali oba oboda za določeno višino in jo napolnili z zemljo, ki so jo precej časa tlačili oz. *peštali*. Po navadi so naredili te obode tako visoke, kolikor so imeli kamenja. V smeri puščenega rova so v nasip že med gradnjo naredili luknjo. Velikost luknje je bila določena z neznano mero. Ko je bil obod končan, so se lotili dovoza kamenja. Na dno so ob robu zemeljskega oboda zložili lepo oblikovano veliko kamenje. V določeni višini so z lepo obdelanimi kamni naredili kamniti *velb* (obok). Nad velbom so zložili najprej veliko kamenje, nato proti vrhu vedno drobnejšega. Ko je zmanjkalo kamenja, so odprtino za malenkost zožili z nasuto in steptano zemljo. Po rovu, ki je vodil v japlenco, so pod velb s posebno tehniko naložili – napeštali brinje. Ob rovu, ki je vodil v samo japlenco so pripravili drog, ki je bil nekakšna priprava za dodajanje drv za ogenj. Navadno je šlo za gabrovo drevo, primerno debelo in dolgo. Ko so ga obsekali oz. *obklestili*, so vse vejevje pustili na določeni dolžini. Nato so gabrovo drevo obrnili, prijeli za debelejši konec in z drugim koncem delno okleščeni vej porivali brinove butare v kurilni rov. Najlepši in s toploto najmočnejši ogenj je nastajal pri kurjenju z brinjem. Zvezali so ga v *butare* - bale, določene velikosti- in s pripravljenim drogom porinili v luknjo pod velbom - kuriščem. V začetku so imeli veliko več časa in so pripravili mnogo brinovih butar. Bolj, ko se je japlenco segrevala, večkrat je bilo treba v kurišče poriniti butare brinja. Pod kuriščem je potekal kamniti rov - za dobavo svežega zraka, potrebnega za gorenje. Ob omenjenem drogju za porivanje kurjave v japlenco so imeli še en drog, ki je služil pri odstranjevanju ostankov pepela. Pri kurjenju z brinovimi butarami ni bilo dosti pepela. Ob japlenci je ponavadi bil prisoten tudi 'mojster', ki se je na kuhanje ali pečenje apna spoznal bolj kot drugi. Pravzaprav je prišel le večkrat na ogled in delil nasvete, kako in kaj. Kurilo se je toliko časa, da je omenjeni mojster ugotovil, da je kamnje pečeno (kuhano) in je postalo 'apno', prav za prav 'živo apno'. Največji sovražnik pri izdelavi apna je bil dež. Če so stari ljudje po strganju v križu rekli, da bo večdnevno deževje, so raje začeli ogenj pogasili. Prvi dan se je iz japlence kadil le črn dim. Ni bil lep, je pa lepo dišal. Prav tako

črno kot dim, je postalo črno tudi kamenje. Proti koncu drugega dne je kamenje spreminjalo barvo v vedno bolj žarečo oranžno. Nato je skozi kamenje predrl ogenj oziroma njegovi plameni. Takrat so zvečer, v poznih urah, k japlenci prišli vsi vaščani. Govorili so, da je to nekaj najlepšega. Kamenje naj bi pravzaprav dobesedno gorelo. Nas otroke so strašili s peklom. Tako naj bi kamenje gorelo par dni in apno je bilo narejeno. Govorilo se je, da je pri izdelavi apna potrebna velika *gorkuta* (toplota). Danes se ve, da je to od 700 do 750 stopinj. Imenovali so ga *živo apno*. Počakali so, da se je živo apno ohladilo in razkopali so obod iz zemlje in zunanjšega pletenega obroča - notranji je zgorel. Zemljo so odnesli ob rob doline, kjer naj bi počakala do naslednjega pečenja (kuhanja). Ko so opravili težaško delo, so ugotovili, da je živo apno zelo težko odnesti iz dolinice na vrh. Saj je tudi polnjenje japlence v dolinici bilo zelo težko. Drugič bodo naredili japlenco v mali dolinici, da bo vsaj polovica nad dolinico. Pa je niso naredili. Treba bi bilo nositi iz stare dolinice v novo, manjšo, vso zemljo. In so spet naredili japlenco v isti dolinici, ne glede na muko pri dostavi kamenja in odvozu živega apna. Šele čez mnogo časa so japlenco le prestavili v manjšo dolinico in polovica japlence je gledala iz dolinice. V sosednjih krajih pa so celo japlence prestavili na ravnino. Pri taki japlenci je bil pleteni in z zemljo napolnjeni obod, podprt z mnogimi debelimi debli. Sledili so si precej na gosto. Nato so živo apno odpeljali domov in ga gasili. Tudi to delo je bilo zelo nevarno. Živo apno se v stiku z vodo raztopi, pri tem nastajajo velike temperature in gašeno apno razjeda kožo in meso. V ta namen so imeli pripravljene kvadratne luknje, ki so držale vodo. Vanje so počasi metali živo apno in mešali z dolgimi koli. Živo apno je v vodi kuhalo in povzročalo velike balončke – iz njih je apno skakalo zelo visoko, kar je bilo zelo nevarno za oči. Ob tem delu so radi otroke napodili stran. Ko so v luknje vrgli vse živo apno, so še vedno dobro mešali. Še kar nekaj dni so v luknjo dolivali vodo in mešali apneno maso, da je postalo zares gašeno apno. Od pravnega gašenja je bilo odvisno marsikaj, npr. vsakoletno beljenje notranjosti hiše. Pravzaprav je bilo beljenje nekakšna razkužitev vseh prostorov v hiši. Tudi zidanje z dobro gašenim apnom je bilo kvalitetnejše in lažje. Herpevci so se zaradi pomanjkanja kurjave težko odločali za žganje apna, so pa vabili na našo gmajno ljudi iz drugih vasi, ki so bile bogate z drvi. Mi smo dali kamenje, oni pa kurjavo - in pridelek se je razdelil. Tako so bili oboji zadovoljni. V mojih mladih letih je bilo v več dolinicah zaznati sledove delovanja apnenic. Zadnje žganje apna na tak način pri nas zasledimo v herpevskih dokumentih za časa fašizma. Po daljšem poizvedovanju so bile zadnje japlence v Kravarici, v Ogradi Pikeževi Podrevo, nasproti Metnovega vrta Podrevo, pri Vidajevem in Zajčevem vrtu Podrevo in Podrevo blizu prve *Ščavence*. Na Kozini je g. Bavcon v rebri Videža odprl majhen kamnolom in iz kamenja ob robu kamnoloma žgal apno. Ta japlenco je

bila zidana. V kamnolomu je bila tudi ozka železnica z vozičkom oz. *karélom*. S tem karelom so vozili kamenje v japlenco. Ko so delavci, ki so skrbeli za japlenco imeli večdnevni počitek, smo otroci prišli na ogled izdelave apna. Kmalu nas apno ni več zanimalo. Za nas je bil glavni *karel*, s katerim smo se zelo radi vozili. Proga je namreč malo visela v smeri japlence in karela ni bilo treba porivati – je tekel kar sam. Paziti je bilo treba le pri koncu, da se voziček ni zaletel v nastavljeno oviro in njegova vsebina bi končala v japlenci. Vsak vrč gre toliko časa po vodo, dokler se ne razbije. Tudi mi smo hodili k japlenci, dokler se nekega dne ni zgodila nesreča. Karél je prehitro prišel do ovire in njegova vsebina - mi, je zgrmela v japlenco. Na srečo je bila japlencia več kot tričetrt napolnjena in so bile posledice majhne. Smo pa hodili japlenco le občudovat. Kakšna izgleda ponoči, ko je apno že skoraj gotovo, pa me je peljal pogledat oče. Za tisti prizor sem mu še vedno hvaležen. Ob izgradnji avtoceste Divača – Koper je omenjeni kamnolom z ostanki japlence za vedno izginil.

Vladimir Grželj

Kako se je borila narava, da bi človeku razložila kaj je to moč in kdo je glavni gospodar planeta zemlja

»Kdor ne spoštuje neokrnjene narave,« je zavpila Zemlja iz svojega središča in ob tem izpljunila malo lave, »se bo naučil, kaj je bes, kaj moči so, kdo je glavni, kdo me spoštuje in kdo so pravi učitelji na poti te. Nekaj jih je tudi med ljudmi. Te preizkušam, a podprem, ker človeku ni verjeti, dolgo dolgo sem opazovala ljudi, da sem spoznala,« je rekla mati Narava, ko je ugotovila, da je človek že dolgo izgubljen, a je stavila in rekla: »Stavim Nebo, da ljudje nekateri so vredni rešitve, drugi pa krute podučitve.«

»Kaj je to podučitev? Tudi sama sem žalostna. Videla sem ljudi, ki sesajo listje jesensko. Kar lepo je in da lep zven, ko hodiš po njem in se zabavaš in se zabava listje, ti povem. Videla sem jih, kako pulijo hrano, ki se ob rob zarase. Videla sem jih nemarno grmovje izsekovati, da so grmovnice jokale v tistem parku; vedele so, da na tak način nikoli več ne bodo zelenele in še pogled moj bil je žalosten in čisto siv. Zakaj tako in vse po tleh? Ni bolj žalostnega človeka, kot je tisti, ki vrže smet kar na tla.«

»Podučitev, to je, da Zemlja ve, da zaradi človeka ne počiva že zelo dolgo in ni krivo Sonce, ki pregreva, ne Veter, ki nori, in ne Dež, ki poplavlja, človek je kriv. Že v vesolju je znanost pasel, luknje v nebem naredil, a ne jokaj čudno bitje, planet se sam bo obnovil. Ima načrt, ki je vreden žrtev in mnogo ljudi se spreminja. Tvoja pravljica je začetek, ti že veš, da drevo

lahko govori, da vode so čistejše, da se človek že budi. To spoštuješ naravo, a povej to otrokom. Kam gre smet, le kam? V smeti. Ne jezijo me tisti, ki ne ločujejo odpadkov, jezijo me le tisti, ki jih v naravi odvržejo. Takrat Narava je žalostna, saj je zelo rada oblečena, kot je. Ne rabi modnih dodatkov, ki so odpadki in grdi so. Ti že veš, človeček mili, ker rada imaš dodatke take, za človeka jih mnogo je, in zato si posebna, ne smetiš, a veš, da te majhne stvari, s katerimi se oblačiš, so ti v veselje in to si ti. Tako poučuješ, in Naravo s prihodnostjo povezuješ. Tudi Narava, in ti to veš, je posebna prav kakor ti, a ti na svoj način še drugače poučuješ in širiš posebnost med ljudi.»

»Nisem vedela, da sem posebna. Vedela pa sem, da je prihodnost v rokah otrok, ki ne držijo samo telefona in lahko ustvarijo čudeže s svojimi ročicami v polju domišljije, ki zamira. Kaj naj jaz? Tudi jaz sem le bitje, ki je jezno na ljudi, in to predvsem na odrasle, ki ne vidijo poti. Tako kot tebi, se mi že meša od vseh brezvestnih ljudi. A moja naloga je še težja. Ti imaš moč svoje Narave, imaš grom in strelo, dež, neurja in divji veter, ki se jezijo na smeti, a nimaš prave metle, da jih pometeš. Od jeze jih raznašaš, to razumem, sem jezna tudi jaz, a ljudi poučevati o spoštovanju do narave in do vseh ljudi, ki so na tvoji strani, ni lahko, je pa častno. Tudi človek je lahko učitelj - a otrokom je potrebno vse povedati naglas. Otroci bodo razumeli, kaj pomeni smet in kam gre. Vem, kako - preko domišljije in ustvarjalnosti gre vse. A moram ti priznati, da mi je naloga težka, polna ovir. Ti imaš orožja nebna in hudo jezo, prav kot jaz, a sem sama med mnogimi, no, ne čisto sama, saj je veliko dobrih ljudi, a ne vem, kako naj vest prenesem naprej, da bo zaleglo.«

»Ti že veš, se da. Skozi pravljico. Res ne rešiš prav vsega, a dovolj je nekaj otrok prebuditi v domišljiji. Povej jim pravljico, imaš besede in tvoje poslanstvo je. Imaš glas in znaš brati, kdor bo poslušal, bo spoznal. Znaš tako razložiti, da se bo otrok sam naučil, kaj bi rad poslušal, kaj bi rad počel. Znaš pustiti otroku mir in ga popeljati v domišljijski svet. Če pa ti ne bo uspelo, nič ne toži, ne žaluj, bodi sama otrok, ki ve, da pot obstaja tudi, ko je ni. Če se človek ne bo spametoval, pa imam v središču planeta še lavo, na novo iz pepela novo ljudstvo ti še dam. Zdaj pa povej že to zgodbo, bi jo vsi poslušali. Povej mi že to pravljico.«

»Kaj tisto o žalostnem parku in smeteh? Kaj tisto o lotosu v ribniku in o drevesu, ki govori? Prav, saj je res, pravljica se mi godi. Zdaj zaspri, narava mila, ki imaš vso moč in si pravična, tebi naj bo ta pravljica za lahko noč. Gre pa takole: 'Eko,' je reklo glavno drevo v parku, ko je žalostno pogledovalo na gladino ribnika, od koder so izginili vsi lokvanji. 'Eko,' je zajokalo drevo, ko je videlo smeti, raznešene po parku. 'Eko,' je zakričal angel neba, ko se je zagledal v

vodi in dodal: 'A so že vsi pozabili, kaj je to eko logika, eko-logija, Eko, da vam rečem Eko!' 'Eko,' je odgovorila mala čarovnička, ki je sedela na klopci in potem žalostno odšla skozi park, zroč smeti, ki so ležale v njem. Tik zatem je srečala znanca, ki je tudi žalosten pogledoval po parku: 'Taku na more bet!' 'Se strinjam,' je rekla mala čarovnička. 'Tudi jaz sem žalostna, da so ljudje pozabili, kaj pomeni smetnjak.' 'Ah, te ledje. Ledi je stu wrst.' 'Ja, ldi je sto wrst in wsak gawari kut gawari, a ni boh, da s neb razumel.' 'Imaš morda prow, pa bok.' 'Bok,' si je mislila mala čarovnička, 'bok je najbrž boh, kdr rečeš Adijo.' In bila je srečna, da ni omenila, da je slišala tudi glavno drevo v parku jadikovati in ni niti pisnila o jeznem angelu neba, ki se je hudoval tako jezno, da je nazadnje še Eko pretvoril v kletvico. 'Eko, vam rečem, da vam rečem eko.'

Lucija Beguš

Kako smo kuhali »lem«

»Ləm« se potrebuje za lovljenje ptičev. V slovenščini bi bilo to lepilo za lovljenje ptic. Ptiče se lovi po posebni metodi, ki pa bo opisan v tem sestavku - skupaj s pripravo lepila. »Ləm« je domače ime za ptičje lepilo in to ime uporabljajo samo tisti, ki ga znajo skuhati in loviti ptiče. Lovljenje ptic je namreč prepovedano. Toda v določenem času so si ljudje, posebno fantje, z lovljenjem ptičev in njihovo prodajo v Trst obogatili denarnico. Seveda, če so jim vse potrebne dejavnosti uspele. Najprej je za lovljenje ptičev potrebno skuhati lepilo, ali med nami »ləm«. To delo se počne v jeseni. »Ləm« se namreč skuha iz semena rumene omele. Že poleti je potrebno najti drevesa, na katerih kot zajedalec raste rumena omela. V naših krajih namreč ne raste bela omela. Razlika med belo in rumeno omelo je ta, da ima rumena omela manjše plodove rumene barve. Iz teh pa se pridobi kvalitetnejše lepilo kot iz bele omele. Ko smo si zapomnili, kje raste na drevju rumena omela, spremljamo njeno rast in razvoj plodov. Vse to je odvisno od vremenskih prilik, dežja in suše. Nekako proti koncu meseca oktobra, ali v začetku novembra, se odpravimo nabirat plodove rumene omele. Biti moramo dobri plezalci, kajti rumena omela raste na visokih drevesih. Vedno sva hodila po dva skupaj. Če bi slučajno obiralec plodov padel z drevesa in se poškodoval, je drugi lahko odšel domov po pomoč. Ko smo bili še neizkušeni, smo rumeno omelo kar odlomili in vrgli z drevesa, ter pod drevesom obrali plodove. To je bilo zelo škodljivo delo. Drugo leto in celo več let je bilo potrebno, da se je omela obnovila in imela spet plodove. Že prav kmalu smo postali pravi mojstri obiranja plodov rumene omele. Že pod drevesom smo vse plodove pregledali, odstranili slabe plodove in listje ter odnesli pazljivo domov, da se niso plodovi pomečkali. Po

pripovedovanju starejših lovcev na ptiče, je potrebno te plodove kuhati v litoželeznem loncu. Kje pa naj sedaj dobimo litoželezni lonec, saj še navadnih v naši mladosti ni bilo. Tako smo kuhali te plodove v raznih loncih in vsem, prav vsem, se je zmes prismodila. Ker je bil moj nono včasih divji lovec in še marsikaj, sem bil prepričan, da ima on nekje skrit kak litoželezni lonec. In res sem ga našel prav skrbno skritega in čistega. V takem loncu se zmes ni prismodila. Res se ni, saj je mimo prišel moj nono in rekel, naj skrbno mešam zmes, da se ne zasmodi, ali prežge, ko postaja gostejša. Kuhanje in mešanje je trajalo nekje do ene ure. Roke so me prav zares bolele. Ko smo vrelo zmes v loncu odstranili, jo je bilo potrebno prav hitro vlti (zelo gosto) v zelo mrzlo vodo in prav lepo očistiti lonec z leseno žlico. Ko je bila zmes v mrzli vodi, jo je bilo potrebno pod vodo mečkati, raztezovati in gnesti. Pri delu so vse peške, ki jih imajo plodovi omele, popadali na dno vode. Ostala je smrdeča temno rjava zmes. Zmes smo postavili na široko desko, jo z rokami razvaljali in nanjo polili (pomislite!) jedilno olje. Zmes je bilo potrebno kar precej časa mencati in ji dodajati olja, dokler ni nastala tako lepljiva snov, da ni šla več z naših rok. Lepilo za lovljenje ptičev je narejeno. Dan, ko smo kuhali »lòm« je bil najbolj smrdljiv dan. Že takoj, ko je vsebina lonca zavrela, se je začel širiti hud in čuden smrad. Bolj, ko smo mešali, bolj je vse skupaj smrdelo. Vendar je bilo veselje ob narejenem »lòmu« še večje. Ptiče se lovi na lesene paličice, ki jim pravimo limanice. Vendar za limanice ni vsak les dober. To smo ugotovili mnogo pozneje. Starejši nam niso hoteli prav nič pomagati. Saj bi mi otroci morda vse to povedali na nepravem kraju. Najboljše limanice so iz brestovih šib, debeline do tri milimetre in dolžine skupaj krog 40 centimetrov. Toda šibe je bilo potrebno poiskati. Ne rastejo na vsakem brestu. Najlepše in najbolj ravne brestove šibe rastejo okrog čoka bresta. Vendar pa šibe ne izrastejo na vseh čokih. Tako je bilo potrebno že poleti najti brestov čok, si zapomniti, kje raste in jeseni z njega narezati paličice, ki jih bomo rabili za limanice. Tako, sedaj imamo paličice. Potrebno jih je še prevleči skozi lepljivo maso, ki smo jo sami z veliko muko pri izdelavi očistili z rok. To je bilo zamudno delo. Potrebna je bila velika pazljivost. Paličice so morale biti namazane z »lòmom« do dveh tretjin. Pa še paziti, da si ne spet namažemo roke z lepilom, je bilo treba. Limanice so namazane. Kam jih dati, kako jih spraviti, prenašati in delati z njimi? Moj nono je gojil zajce. Ko jih je ubil in smo jih z veseljem pojedli, je njihove kože obrnil narobe, jih napolnil s slamo in dal na sonce sušit. Pozimi so si ljudje z zajčjimi kožami v mrazu ovijali noge, da jih ni zeblo. Vendar je pri mojem nonotu vedno kakšna ostala. In je jeseni izginila, kdo ve kam. Ker je moj nono vedel, da kuham »lòm«, je par dni počakal in me nato poklical. Povlekel je na dan zajčjo kožo. "Saj že imam dve zajčji koži, da si bom v zimi ovil noge proti mrazu". "Ne, ne. Ta koža je za shranjevanje limanic", mi je razložil. Končno sem se mu zasmilil in obljubil je, da me v

katerem od naslednjih dni popelje loviti ptiče. Medtem mi je naredil nekakšno vrečo, ki je visela na dolgi vrvici. Takšno je nosil Robin Hood za shranjevanje pušic. Bil sem precej nestrpen in komaj sem čakal, da me pokliče. Prišel je bolj potihó kot po navadi in odšla sva na najbolj oddaljen kal. »Tu nas ne bo nihče motil in tudi miličniki ne vedo za ta kal.« Sprehodil se je okrog kala. Pokazal mi je majhne, komaj vidne sledi ptičjih nožic. Sam jih ne bi nikoli videl. Razvila sva zajčjo kožo, v kateri so bile limanice. Jaz sem mu jih dodajal. On pa je vsako s kosirjem (od katerega se ni menda niti v spanju ločil) zarezal določeno zarezo in limanico vtaknil poševno v ilovico okrog kala. Vse limanice je postavil tako, da so se z delom, ki je bil namazan z lepilom, dopolnjevale. Niti en sam centimeter okolice kala ni bil v tem primeru prost, brez limanic. Skrila sva se v bližnji grm in čakala. Šele sedaj sem ugotovil, zakaj je moj nono prišel k meni v točno določenem času. Dokler sva prišla h kalu in postavila limanice, je prišel čas, ko pridejo ptice pit vodo na kal in se okopat. V grmovju nisva govorila. Opazovala sva okolico kala in čakala na prihod ptic. Najprej so priletele ene čisto majhne, takoj za njimi pa kar precej velike. Nono je takoj vstal in odšla sva proti kalu. V ilovici okoli kala se je kar precej ptic valjalo - zalepljenih z limanicami. Pogumno sem prijel največjega ptiča. In na ves glas zakričal. Ptič je namreč hitro obrnil glavo in me z močnim kljunom ugriznil v prst. Kar precej kože in mesa je odnesel. Tako hitro nisem še nikoli nič spustil. Nono se je le nasmejalo. Pobralla sva vse ptiče, ki so bili nalepljeni na limanice, in odšla v boljši grm. Vsi ptiči so glasno in vneto čivkali. Najbrž jih je bilo slišati zelo daleč. Nono je vzel iz žepa kovinsko škatlico in vsakega ptiča, ki ga je ločil od limanice, posul s prahom iz škatlice. Pozneje je povedal, da je to pepel. Ko sva ločila ptiče od limanic, mi je nono povedal imena za vsakega ptiča posebej. Prav tako mi je povedal njegove značilnosti, ali je pevec, napadalen, ali miren in še mnogo drugega. Nato je s ptičev očistil še ostalo lepilo in jih enega za drugim spustil na prostost. »Vnuk moj, najprej moraš spoznati vse ptiče, ki živijo v naših krajih. Poznati moraš njihova koristna dela, tudi tiste ptiče, ki jih imamo za sovražnike človeka. Bog je vse živali ustvaril za točno določeno nalogo. Če katerega ptiča ni, tista naloga ni izpolnjena in v naravi se pojavijo nepravilnosti. Lepo je znati loviti ptiče, vendar je to velik napad na naravo. Tu imaš na skritem kraju kal. Pridi sam lovit ptiče in jih potem izpusti.« »Toda ostali fantje lovijo ptiče in jih prodajajo v Trst in dobijo nekaj denarja.« »Res jih lovijo, a vedno tako dolgo, dokler se ne opečejo. Drugič te bom naučil drugačnega lova na ptiče«, mi je razočaranemu obljubil. Tako sva drugič v bližini našega skritega kala nastavila drevo. To je bila zrela konoplja. Nono jo je namreč prinesel iz vrta Podrevo. Vedel sem, da v vrtu raste konoplja, saj sem iz trdih debel delal v jeseni razne palice. Seme konoplje pa je nono vedno pospravil in odnesel domov. Seme je zelo lepo dišalo, prav tako palice, narejene

iz teh debel. Na veje konoplje je nono nastavil limanice. Še prej pa je vsako prav posebno zarezal s kosirjem. Skrila sva se v grm in nono je začel z ustnicami oddajati žvižg, sestavljen iz dveh delov. Podoben je bil besedi: pis-bit, pis-bit, pa še enkrat pis-bit, pis-bit. Kmalu se je v zraku zaslišal podoben žvižg. Pa še eden, pa še eden. Na konopljino drevo se je spustilo kar nekaj ptičev prelepih barv. Že ko so pristajali na veje konoplje, so se zalepili na limanice in padli na tla. Nono je odkorakal h konopljinemu drevescu in ptiče pobral. Prinesel jih je k grmu, jih potresel s pepelom in jih očistil. Tako sem jih tudi jaz prijel v roke. Bili so prav krhki. Bal sem se, da jih bom v roki zmečkal, če jih le malo močneje stisnem. Bili so več barvni z rdečo kronico na glavi. Nono je rekel, da so to liščki. Tako sva očistila vse ujete ptiče. Nono mi je za vsakega povedal ime, no, domače ime, in njegove dobre in slabe lastnosti. Nato ga je izpustil. Čez nekaj dni me je spet poklical in odšla sva k najinemu skrivnemu kalu. A sedaj je imel moj nono s seboj torbo, ki je bila precej polna. Na sitnarjenje, kaj je v njej, mi je povedal, da je pri svakinji (ki je imela v kletki precej ptičev v svoji hiši) vzela enega. Postavila sva konopljino drevo in postavila limanice. Nono je iz torbe vzel majhno čajbo (ptičjo kletko), jo postavil pod drevo in pokril z zelenimi vejicami. Ptič v kletki se je kmalu oglasil. Ni bilo treba dolgo čakati. Z vseh strani so prileteli ptički, ki so bili prav taki kot ptiček v čajbi. Hitro so popadali skupaj z limanicami na tla. Nono je našega ptička spravil v torbo in lotila sva se čiščenja nalovljenih ptičev. Ko sva vsakega dobro, res dobro očistila, sva ga spustila. Kako so ti ptički vsi srečni odleteli nazaj v svobodo! Ko sva izpustila zadnjega, si je nono prižgal eno njegovo Dravo in razložil mi je vse pasti pri lovljenju ptičev. Kakšne težave bi imel pri prodaji ptičev v Trst! Saj bi me ti tihotapci resnično oskubili. Ptiče bi prodali sami, meni pa rekli, da so umrli od žalosti. Še huje pa bi bilo, če bi me pri lovu na ptiče ujeli miličniki. Kazen, ki bi jo moral oče plačati, ker sem še mlad, bi bila zelo velika. »Če kdaj pristaneš v družbi ljudi, ki lovijo ptice, se čim prej poberi zelo, zelo daleč od njih«, mi je še vbil v glavo. Tako sem naslednja leta nabiral ləm sam, sam kuhal in naredil limanice. Doma sem na dvorišču lovil vrabce, jih potem očisti in spustil. Zelo rad sem v roki držal majhno živalco, polno strahu, ki je veselo odletela, ko sem jo spustil. Kmalu pa me je življenje ptičev začelo zanimati drugače. Na paši sem opazoval ptiče in njihovo obnašanje. Kmalu sem spoznal, zakaj se obnašajo na razne načine. Po obnašanju sem ugotovil, ali sem v bližini njihovega gnezda, ali so mladiči že godni, da odletijo, ali so še zelo majhni in mnogo drugih stvari. Najlepše je bilo na paši v Kozinskem dolu. Tam so gnezdili škrjančki. Ulegel sem se v travo in na nebu poiskal pojočega škrjančka. Vedel sem, kdaj poje svoji samici, ki v gnezdu vali jajčeca, kdaj jo s petjem opozarja na nevarnost. Z njegovim letom in zadrževanjem na določeni višini, sem vedno ugotovil, kje ima gnezdo. To sem vedel za vse

ptiče, ki živijo v našem kraju. Nikoli pa nisem ubijal mladičev nobenih ptic. Spomnil sem se besed mojega nonota, da so vse ptice v naravi koristne. Pa še ena zgodba lovcev na ptiče. V jeseni je bilo kar precej lovcev na ptiče. To so vedeli tudi miličniki in so lovce pridno preganjali. Skoraj vsak lovec je imel kje kak skriven kal, kjer je lovil ptiče. Nek moj prijatelj je lovil ptiče na Kozini. Tam je bilo kar nekaj bolj skritih kalov. Ponavadi je v bližini kala tudi ledenica. Moj prijatelj je bil malo obilnejši in se ni veliko ukvarjal s športom. Tako sta v paru lovila ptiče na skitem kozinskem kalu. S seboj sta imela v čajbi tudi ptiča kot vabo. Bil je skrit v grmu - malo bolj daleč. Nastavila sta kar precej konopljinih dreves z limanicami. Rada bi danes ujela čimveč ptičev, ker sta bila dogovorjena za prenos le-teh v Trst. Ko se je že precej ptičev ujelo v limanice in popadalo na tla, se je od nekod prikazal miličnik. Naša dva nadebudna lovca sta hitro skočila v ledenico. Ni bila precej globoka, a je imela še zelo dobro ohranjene zidove, ter se potuhnila. Miličnik je kar precej časa iskal divja lovca na ptiče. Ker jih ni našel, je pobral vse ptiče in limanice kot dokaz divjega lova. Bodo že pozneje ugotovili, kdo sta bila lovca na ptiče. Minilo je precej časa in vitkejši se je počasi skobacal po strmih zidu na plano. Ko se je prepričal, da ni nikjer nikogar, je poklical še mojega prijatelja. Toda moj obilni prijatelj nikakor ni mogel splezati iz ledenice. Časa je bilo vedno manj. Miličnik se bo vrnil s skupino sodelavcev in začel se bo lov na divje lovce. Ni bilo druge, kot da se moj prijatelj potuhne v ledenici in počaka temo. Takrat bo njegov sodelavec prišel z lestvijo ali vrvjo in bo tako lahko prilezel iz ledenice. Vitkejši je izginil in pustil sodelavca skritega v ledenici. Po prihodu so miličniki preiskali ves prostor in tudi daljno okolico. Niso pa pogledali v ledenico. V njej je trepetal, malo od mraza in mnogo od strahu, moj prijatelj. Šele pozno ponoči ga je lovski sodelavec prišel rešiti iz ledenice. Bil je lačen, žejen, premražen in obljubil je, da ne bo nikoli več lovil ptic.

Vladimir Grželj

Kako smo se nekoč spopadali z odpadki

Naravo imam rada in po svojih močeh skrbim, da jo ohranjam za bodoče rodove. To ljubezen kot najbolj dragoceno vrednoto ohranjam skozi celo življenje in jo kot doto, dragocen zaklad, dušno dediščino predajam naprej. Predajam jo mojim otrokom in vsem otrokom Matere Zemlje, ki do mene pridejo na takšen ali drugačen način. Sprejela sem jo od mojih staršev in jo prenesla na moje otroke, na vse tiste, ki so mi znali in hoteli prisluhni in mi slediti. Teh se je v vseh mojih dvainšestdesetih letih življenja na naši ljubi Zemlji nabralo precejšnje število. Število sledilcev, sedanjih in bodočih varuhov narave se nenehno množi in povečuje. Izhajam

iz delavske družine, kjer smo skrbno uporabljali vsak predmet, vsako reč, vsak del pohištva, vsako orodje, čevlji, copat, obleko, vsak pripomoček, ki smo si ga lahko privoščili. Delavske družine so običajno imele več otrok, tudi naša družina je štela tri otroke, tri deklice. Že iz otroštva se spominjam, kako smo doma skrbeli za okolje. Takrat je resda bilo malo embalaže in problemi z okoljem so bili daleč, daleč na obzorju, ker so se ljudje vneto ukvarjali z obnovo zemlje, z industrializacijo. Cilj vseh je bil le čedalje več in več izdelkov. Ljudje so bili vpeti v delo in v naravo, ki se je kot takšne niso zavedali, ker je narava za mnoge ljudi bila in je do današnjih dni tudi ostala nekaj samoumevnega. Narava je nekaj, kar je tu in tukaj bo ostala takšno, za vse večne čase. Rastline, živali, zrak, prst, kamni, pesek, morja, potoki, reke, hribi, livade, pašniki, travniki, jase so na razpolago za nedoločen čas. Od staršev smo se učili z zgledom. Knjig je bilo bore malo in bile so dostopne le redkim. Informacije so bile skope in skrbno ter kontrolirano odmerjene, da ljudje niti slučajno ne odtavajo na napačne poti. Naučili so nas, da oblačila, ki jih otrok preraste, avtomatično pripadajo drugemu, mlajšemu. Puloverji so se parali, ker je bila prejica zlata vredna in je iz nje mama spletla, »kot novo«, manjšo jopico, brezrokavnik, kapico, šal, nogavice, karkoli je bilo možno iz prejice dobiti.

Pomembno je bilo, da prejica ne gre v nič. Da se izrabi do konca. Ko so se očetu strgale hlače, mu je mama iz kakšnega kosa drugega starega oblačila izrezala fliko v pravi velikosti in jo *priflikala*, da so hlače spet bile za *ponucat*. Dolgi rokavi srajc, ki so bil strgani na komolcih, so zlahka postali kratki rokavi taiste srajce ali je preostali del blaga, če je srajca bila preveč strgana, bil spet uporaben za kaj drugega, za *proflikati*. Ko se je prva flika *znucala*, je mama iz česa drugega izrezala novo. Včasih je to bil kos kakšnih drugih hlač, predpasnika in hlače so bile spet uporabne. Čevlji so se po obrabi obvezno dali popravljati. Seveda. Čevljar je bil tako zaseden, da si komaj prišel na vrsto za popravilo kakšnega kosa obutve. Živila so povečini bila sveža ali posušena. Spominjam se trgovine, zadruga smo ji rekli, ki je bila založena z vsemi mogočimi rečmi. Živila in orodje, šolske potrebščine in marsikaj za vsakdanjo uporabo. V trgovino si šel s cekarjem, ali s košarico v roki. Peš ali s kolesom. Marmelada je bila ponavadi v velikih kozarcih, 5 litrskih. Ali v konzervah. Vložena zelenjava, sadje. Bogat je bil tisti, ki je imel dovolj kozarcev, da je vanje lahko vložil zelenjavo iz lastnega vrta za ozimnico in bogat je bil tisti, ki je imel več prostih steklenic za mleko. S konzervami, pločevinkami, ki jih je bilo malo za odpad, smo se spopadali tako, da je oče izkopal manjšo ali večjo luknjo ob robu našega malega posestva, vanjo dal ostanke konzerv in zasul z zemljo. Zemlja si je na ta način opomogla z železom, ko se je konzerva zakopana v zemlji počasi razkrajala. Pohištvo se je izdelovalo masivno, oreh, hrastovina. Trden in trpežen les. Včasih se je oče kar sam lotil izdelave kakšnega kosa pohištva.

Stric je delal na železnici in je vsak žebelj, ki ga je našel med delom in na poti do doma, pobral in prinesel domov. Moj oče je delal v železarni, tudi tam je bilo žebeljev za koristno uporabo. Iz teh nabranih žebeljev smo delali zalogo za našo bodočo bajto. Vsak žebelj sem potem, ko sem prišla iz šole in naredila domačo nalogo, skupaj z očetom ravnala s pomočjo kladivca in nakovala. Zloženi so bili v posebnih škatlah in so čakali na ponovno uporabo. »Hiša bo«! In brezmejno veselje vseh članov družine je bilo delati in pomagati, da se to tudi uresniči. Vse, kar je bilo možno smo ponovno uporabili do konca. Vse je bilo koristno in vse je bilo dragoceno. Stvari so se nekoč delale za sto let naprej, kvalitetne, da trajajo. Rok uporabe je bil nedoločen. Tudi to smo ljudje sprejeli, kot vrednoto. Vse je bilo pomembno in vse je bilo uporabno, dokler se ni povsem potrgalo, razbilo, ukrivilo, ali kako drugače obrabilo, da res, ampak res ni bilo več za nobeno rabo. To je bilo v moji družini samoumevno. Potem so si ljudje začeli izmišljevati nove in nove izdelke - tudi, če jih dejanski niso potrebovali. Problemi s stvarmi, ki so postale odpadki, so se začeli postopoma. Naraščajoča proizvodnja na vseh področjih je z leti terjala čedalje več embalaže za izdelke in je počasi postajala breme. Za okolje in za ljudi. Narava je utrpela hud udarec, na vsakem vogalu in ovinku nas je pričakal kup odpadkov. Divja odlagališča so »krasila« naše gozdove, nasipe železniških prog, robove sprehajalnih poti in potk, parke in zelenice, šolska igrišča, otroška igrišča in robove cest. Takrat se je začelo. Začelo se je kopičenje, začelo se je metanje in razmetavanje, začeli so se problemi. In takrat sem prišla sem, v Slovenijo, in sem videla, da lahko nekaj naredim. Da ukrepam po svojih močeh. Ozaveščanje. Dejstvo, prebujeno zavedanje o tem, da je nekaj problem in da je treba ta problem začeti reševati. Nujno je začeti in reševati zadeve po korakih. Ozaveščanje o količinah odpadkov in o obvladovanju teh je postalo del mojega življenja. Leta 1998 sem se aktivno vključila v lokalno in državno kampanjo za varovanje okolja. Takrat sem bila brez redne zaposlitve in sem iskala možnosti, kako premagati stiske in težave vsakdana in kako biti koristen. Odločila sem se za ukrepanje. Skupaj z nekaj otroki, mladostniki in odraslimi iz soseske sem zagnala akcijo, kampanjo za ozaveščanje o pomembnosti varovanja okolja: Mastodont osvešča, obfešča, izobražuje, svetuje, varuje. Tako je zaživel moj avtorski projekt Narava in varstvo okolja. Skupaj s člani na novo oživelega društva, DPM Levi breg Velenje, smo začeli z delovanjem. Poleteli smo in z nami so poletele ideje in projekti za lepšo skupno prihodnost. Vzgojno izobraževalno, raziskovalno delo z otroki in mladostniki - ozaveščanje o pomenu varovanja okolja, v katerem živimo in delamo ob sodelovanju širše lokalne skupnosti, institucij ter podjetij, je prineslo rezultate. Rodila se je ideja o možnosti za ločevanje odpadkov v naši Krajevni skupnosti. Raziskovalna naloga, prijavljena v okviru gibanja Mladi raziskovalci za razvoj Šaleške doline z imenom:

Kam s smetmi ali ločeno zbiranje odpadkov v krajevni skupnosti Levi breg. Mlada raziskovalka je bila srednješolka, dijakinja Gimnazije Velenje, mentorica sem pa bila sama. Namen raziskovalne naloge je bil spremeniti odnos ljudi do odpadkov. Problem z odpadki smo videli v naši zavesti. Potrebno je bilo lotiti se korenitih sprememb, spremeniti navade ali bolje rečeno razvade ljudi. Krajane smo seznanili z načini obvladovanja količin odpadkov in njihovega ločenega zbiranja v gospodinjstvih. Ideja se je iz naše KS prelila po celem mestu. Z njo smo dosegli odlične rezultate in naše mesto je postalo med prvimi mesti v državi, kjer so se odpadki začeli ločeno zbirati v gospodinjstvih. Obenem se je tudi število divjih odlagališč v naravi začelo zmanjševati. Naš namen je bil dosežen. Na tej poti člani društva, prostovoljci, mladi in po srcu mladi, skupaj ostajamo in vztrajamo že 35 let.

Kata Laštro

Kozo k prču

Vaščanov, torej revežev ali bajtarjev, je bilo v vasi šest. Veselo so pasli svoje koze na Nadnjivah. Po drugem obisku Francozov pri nas je bil sprejet zakon, kje naj se pasejo koze in kje ne, ker škodijo rasti gozdov. Tako je bilo v vasi določeno, da se koze pasejo samo na Nadnjivah. Same Nadnjive so nekaj edinstvenega. Včasih je bilo tu precej obdelanih vrtov in kup lizelc – davno zapuščenih vrtov, katerih zidovje se je že porušilo. Zanje je bilo značilno, da je bila na njih dobra trava. Ko so koze popasle dobro travo, so v teh lizelcah kozji pastirji igrali nogomet, igrale pa so ga tudi kozje pastirice. Žoga je bila v tistih časih narejena iz ukradene nuonine volnene kucietie, napolnjene s travo in ovite s špago ter dobro zavezane. Po koncu igre se je žogo vedno shranilo na suho mesto. Če se je na začetku Nadnjiv obrnilo proti severu, se je prišlo v Dol na kosini ali po letu 1836 v Kozinski dol. Do tja so pastirji lahko obiskali kar nekaj jam. Dve sta bili večkrat obiskani, dve pa sta vlivali velik strah. Če se je šlo naravnost, se je prišlo do velikega prazgodovinskega gradišča, ki ga sestavljata 40 m globoka navpična jama z obodom 350 m in velik raven plato. Ves ta prostor je bil do nedavnega obdan z dvometriskim zidom. Gradišče je raziskoval Marchesetti², a podatkov o najdbi ni. Znana je zgodba dveh zaljubljenecv iz leta 1903, ki sta v tej pečini preživela kar nekaj mesecev, preden so jima dovolili svojo ljubezen potrditi. V jamo vodijo štiri poti. Dve sta plezalni, ena je strma steza, primerna za ljudi in koze, tretja, položnejša pa za gonjo živine. Polovica dna v luknji je bila poraščena z dobro travo. Južni del, poln drobnega kamenja, severni pa z nekaj velikimi

---

² Carlo Marchesetti (polno ime: Carlo De Marchesetti, nemško: Carl von Marchesetti) – italijanski (tržaški) botanik, arheolog, paleontolog in muzealec (1850 – 1926)

skalami in spomladi poln cvetočih zvončkov. Proti zahodu je bil kamniti previs z malim spodmolom namenjen kurjenju ognja, plató pred njim pa prostor, kjer so igrali kozji pastirji na škrle. Na dnu jame je zelo mrzel velik spodmol. V kotu spodmola je majhen vhod v zelo lepo jamo, dolžine nekje do 40 m, z obilo kapniki. V bližini prazgodovinskega gradišča se nahajajo še tri jame. V eno je padel v letu 1940 italijanski vojak, doma iz Benetk, in v njej tudi umrl. Da bi šli v drugo jamo pa kozji pastirčki niso imeli dovolj priprav, da bi se spustili vanjo. Zato pa je tretja ostala skoraj nepoznana. Če se je pa obrnilo proti vzhodu, so kozji pastirji prišli do doline Srnjak z vzpetinico, na katere robu je bil majhen kal za divje živali in domače koze. Od tu so pastirji hodili na rabutanje v vas Tublje. Tako je Frane veselo pasel svojo kozo skupaj z drugimi pastirji in imel dneve in dneve na razpolago za raziskovanje vseh Nadnjiv. Ni mu bilo nikoli dolgčas. Včasih so pri kozah pustili najmlajšega pastirja ali pastirico in odšli raziskovat. Potrebno je bilo spoznati sosednjo rodiško, sloparsko in tubeljsko gmajno. Posebno so jih zanimale jame in globoke doline. Odšla je pomlad, za njo poletje in konec jeseni. V mesecu kozoprsku so se koze začele prskati. Sedaj se temu mesecu reče november. V tem mesecu so morali biti kozji pastirji precej pazljivi, da so opazili znake prskanja, po domače guombe. Ko so ugotovili znake prska, so koze odgnali domov in nato k prču. Najprej so koze gonili k prču k Mariji Babudrovi v Podulico. Marija je pastirčke lepo sprejela, zavezala kozo k drevesu na dvorišču, odprla hlev in prč je pritekkel ven. Za njim se je širil čuden vonj. Marija je z lepimi besedami poklicala svojega prča. Vse te besede so nasmejale pastirje: »Čučko, vidi flinkuo. Čučko, vidi lepo flinkuo. Čučko, kej ni lepa njena flinka. Dej, muj čučko, dej, vzem si lepuo flinko.« In prč je lepo polizal kozo po flinki, se šel h glavi malo pocrtat in nato skočil nanjo. Svojega junaka je zaril globoko v kozjo flinko. Zares globoko, da je koza v hipu skrčila hrbet. Nato je zlezel s kozjega hrba in Marija ga je hitro odpeljala v njegov hlev. Pastir je poravnal račun in odpeljal kozo domov. Minila so leta in Marija se je postarala in kmalu ni mogla več rediti prča za oplajanje koz. Tako so kozji pastirji gonili koze k prču v Rodik, starši so jim dali denar in hajd k prču. Ker pa se vse koze ne prskajo v enem dnevu, so gnali koze k prču po vrsti. Ker so bili vedno skupaj, so tudi skupaj spremljali kozo k prču. Za ta namen pa so celo leto hranili nekaj dinarčkov. Tisti dan je pastir, katerega koza je bila pri prču, plačal v gostilni Pr Smešniku v Rodiku vsem po eno pašareto. Ko je naslednji pastir naslednjič gnal kozo, je on plačal pašareto. Gnati kozo k prču v Rodik je bil pustolovski dan. Do Rodiške pečine je bil teren poznan, a naprej po poti je bilo ogromno zanimivosti. Kaj kmalu se je na desni pojavila globoka dolina z imenom Jelihovec. V dolini je ogromen spodmol z zanimivo zgodovino. Vanj so skrivali kmečke pridelke, da jih niso našli graščakovi hlapci in zahtevali zanje desetine. Na dnu spodmola je še en manjši

temen spodmol. Tu se je hranilo pridelke, ki niso smeli zmrzniti. Dolina je bila včasih rodiška, a jo je kupil Sloparc Škaltet. Pastirji so se držali poti in šele ko so videli kabino od letrike (staro transformatorsko postajo) so šli k njej. Tu je bil namreč vhod v znani rodiški rudnik premoga. Prižgali so si ravno za ta namen na poseben način stisnjen časopisni papir, ga prižgali in vstopili v temo. Srce jim je res hitro bilo. Hodili so po drobnem kamenju, batudi, dokler je papir gorel. Nato so se obrnili proti svetlobi in šli veseli ven. Včasih pa so pred rudnikom naleteli na ljudi, ki so v njem v gnojne koše nakladali batudo. Rodičani so jo dajali proti plačilu. Nato so mimo kala zavili v vas in prišli do Angela, ki je imel prča. Angel je bil menda Istrijan, a se je pri njemu reklo Pri družetu. Ko so pastirčki vse opravili v zvezi s prskanjem koze, so poravnali račun in s kozo šli skozi vas ter čez most v gostilno Smešnik. Gostilničar je bil Lojze Kožarjev. Tudi ta hiša ima zanimivo zgodovino, saj so v njej pekli kruh in ga nato v nahrbtniku nosili v vas ter ga sredi vasi prodajali. Pasticiki so zavezali kozo k murvi in odšli na pijačo. Prostor je bil zelo nizek in tu je pastir, katerega koza se je prskala, plačal svojim prijateljem pašareto. Vračali so se po cesti proti Kozini. Cesta je bila v senci, saj so ob njej rasli veliki topoli. Govorilo se je, da so nanje Nemci v času vojne obesili kar nekaj Rodičanov. Čez čas so prečkali železniško progo in preko polja z veliko pastirsko hišo zavili spet k rudniku. Če jim je ostalo še kaj zavitega časopisnega papirja, so se spet opogumili in odšli v notranjost rudnika, če so pa v rudniku nakladali batudo, so delavce opazovali pri delu. Ko jim je bilo vsega dovolj, so se s kozo odpravili domov proti Hrpeljam. Nazaj grede so šli v tisto globoko dolino in si ogledovali ogromen spodmol in živali v njem. Ko se je že delal mrak, so prišli mimo kala in kolonje v vas. Tu so se razšli do naslednjega kozjega prska. Na tak način so se kozji pastirčki učili spoznavanja naravnih lepot, zgodovine svojih krajev in kar je bilo najbolj važno: »Vse o seksu«.

Vladimir Grželj

Ledoland

Se mi je že večkrat zgodilo, da sem »samo« spremljala prijateljico pri nakupovanju, ker je nujno potrebovala »nekaj za oblečt« in potem ona ni kupila nič, jaz pa sem domov prišla z novim plaščkom in bluzo.

Ali pa, ko sva šla z možem kupovat v neko gradbeno trgovino ploščice za kopalnico, sem v kotu zagledala krasno litoželezno peč – kamin. Zgodila se je ljubezen na drugi pogled (ljubezen na prvi pogled se je namreč zgodila, ko sem zagledala kandidata za moža, seveda.

Kamin so nam dostavili čez dober teden, saj je tudi moj predragi v njem videl odličen potencial.

Počasi smo opremljali našo novo hiško in kamin je kar dolgo sameval v dnevni sobi, saj si ostale opreme zanjo še nisva kupila. In je prišla zima. Lepo je bilo, ko smo bili doma, na toplem. Malo manj romantično je bilo, ko smo se morali spustiti v dolino. Cesta je kar precej strma, makadamska. Dolžnost pluzenja je imelo Komunalno podjetje. Le to je po prioritetah splužilo najprej regionalno cesto, pa ceste do večjih vasi, pa do direktorjeve, mogoče tudi do tajničine hiše, in če je močno snežilo spet od začetka po tem vrstnem redu. Naša mala vas je bila čisto na koncu seznama. Postala sem izkušena voznica z naslednjo prakso: z verigami na kolesih sem se zjutraj spustila v dolino do prve večje vasi, kjer sem jih snela. Tu je bila cesta namreč že splužena. Odpeljala sem hčere v šolo, sebe pa v službo. Po osmih urah sem šla do starih staršev po hčere. Šle smo še v trgovino in se peljale proti domu. Že na ravnini pred klancem sem sprejela odločitev, ali moram nataktni verige, ali ne. Proti večeru sem hčere peljala na trening. Opravek natikanja in snemanja verig se je kar velikokrat ponovil. Samo enkrat sem bila tako nespametna, da sem šla brez verig v klanec. Avto je na klančini izgubil obrate in se ustavil, potem pa začel drseti vzvratno navzdol. Sneg se je namreč zabil v reže gum, da so postale popolnoma neuporabne in izgubile oprijem. Spustiti se brez verig v dolino pa bi bilo prav tako kaskadersko. Avto bi v ovinku nedvomno zaneslo med drevje in v jarek.

Nekoč je začelo kar močno snežiti. (1995 ???) Prav romantično je bilo videti, kako se snežinke vrtijo proti tlem. Šli smo spat. Zgodaj zjutraj me je zbudil mož in povedal, da ne bomo mogli v dolino, ker je zapadlo preveč snega. In še vedno je snežilo. Pustila sem male dame, da spijo, dokler se niso zbudile same. Ta čas sva očistila dvorišče. Pripravila sem zajtrk. Punce so bile vesele, da lahko špricajo pouk. Proti popoldnevu sva šla z možem nakupit dodatno hrano, saj so še za nekaj dni napovedovali močno sneženje (p.s. pametna odločitev). Naslednji dan se je jutranji scenarij ne-splužene ceste ponovil. Tokrat so bile deklice začuda že nejevoljne, ker ne morejo v šolo, kjer bi se lahko družile s sošolkami. Preživeli smo nenadejan prost dan. Snežinke pa si niso vzele premora in so kar padale in padale.

Recimo, da je bil torek, ko je začel padati ledeni dež. Ves sneg na žicah in drevju se je spreminjal v ledeno oblogo. Saj je bilo čarobno gledati ledeno pravljico, vse dokler ni zmanjkalo elektrike. Predvidevali smo, da so se potrgale žice. Nenadoma sva imela opravka s sitnimi puncami, ki niso mogle v pižamah gledati televizije. Tudi centralna peč se je ustavila.

Črpalke so ostale brez elektrike. Vsi prostori v hiši so ostali brez ogrevanja. Hrano iz hladilnika sem odnesla v klet, kjer je bilo bolj hladno. Zdaj je jasno, zakaj sem omenila nakup velikega kamina, kajne. Naše bivanje se je namreč preselilo v njegovo bližino. Potem je zmanjkala voda. Izvedeli smo, da je cevovod nekje premalo zakopan v zemljo in so cevi pomrznile. Torej je bila še sreča, da je hišo obdajalo toliko snega. Prekuhala sem ga za pitje, topila sem ga za kuhanje, umivanje, pranje posode in splakovanje stranišča. Ah, ta civilizacija. Ko sem šla do sosede po mleko, sem morala na čevlje nataktniti dereze, saj je bila pot v celoti zmrznjena. Kapo dol mojemu soprogu, ki se je tolikokrat vzpenjal na Snežnik, ko so utrjevali pot za zimski vzpon, pa jih je imel spravljene nekje v kleti. In kapo dol, ker je bil izurjen tabornik z mnogimi praktičnimi znanji in idejami za preživljanje prostega časa.

Jedi smo začeli pripravljati kar v ali na kaminu. V njem je ves čas gorel ogenj. V dnevni sobi smo si pripravili skupno ležišče, ki so ga punce čez dan uporabljale za igralni poligon. Tudi naš kuža ga je bil deležen. Bil je vsem smešen, saj je bil razigrani kosmatinec. Prerival se je z njimi, prinašal predmete. Bil je tako srečen, da nas je vse nešteto krat obliznil. Čez kakšna dva dni so punce pozabile na televizijo in so se zelo zabavale z drugimi opravki, ki smo se jih izmislili. V tem času so prebrale vse otroške knjige, ki smo jih imeli v hiši. Tudi žled je počasi popuščal. Vsaj po snegu ni bilo več nevarno hoditi. Posvetili smo se še ostalim zimskim športom: sankanju, kepanju, izdelavi snežaka, sprehodom ... Proti večeru smo prižgali plinsko luč. Na steno smo skušali projicirati senco, ki bo najbolj podobna kakšni živali. S tem znanjem je mene in sestro zabaval oče v časih, ko je elektrika zaradi recesije redno zmanjkovala. Postali smo pravi novodobni nomadi, le da smo bivali v večnamenski sobi. Vsaka idila se enkrat konča in tako tudi naše prisiljeno počitnikovanje. Po kakšnih štirih, petih dneh se je najprej oglasil radio. Potem hladilnik. Čez nekaj ur je zaklokotalo tudi v straniščnem kotličku. Proti večeru smo slišali peljati plug skozi vas.

In tako je bilo konec našega ledolanda.

Irena Štemberger

Mama mi je povedala

(prevod v podbrščino, narečje kraja Podbrdo, enega od mnogih različnih narečji področja Baška grapa, narečje spada v rovtarsko narečno skupino)

Nekega dne, ko je bila velika povodenj in je divja voda iz Klowdre ponorela in pograbila z

mogočno silo, postrgaje strugo, prinesla vse, kar je lahko in je tako drla, da je prestopila bregove, da je izvrgla celo ribe in potočne rake in je napolnila praznino pod kamnitim mostom z gruščem, vejami in kamenjem, je bila poplava. A ljudje so se znašli. Našli so mrežo, ki so jo vzeli z italijanske postelje in sejali kamenje in grušč v bolj droben, sipek pesek, ki so ga potem uporabili za gradnjo hiše. Pa tudi ribe jim tisti dan ni bilo treba loviti.

En dan, ku je bla taka pawejdn, da je deuja woda wen s Klowdre panarela in pagrabila wse, kr je lohk nesla s sila dol pa struge n paj tko drla, da je metalu wen ribe n rake, je zablokiralu wse dol pad mostam na Kacnpohu s peskam, vejam n pa kamnam, je bla poplawa. Pa sa se lde znajdl. Sa uzel ena mreža wad taljanskih postl in pa sa prasejal grušč u bel fin pesk skoz ta mreža pol sa pa pesk parabil, da sa nardil hiša. Ribe jem pa tist dan tud ni blo treba lavit.

Nekega dne mi je pripovedovala, da so se kot otroci igrali prav na tem kamnitem mostu, ki je imel štiri stebre igrico *Quattro kantoni*. Za to igro je moralo biti pet otrok. Štiri otroci so zasedli vsak svoj vogal kamnitega mostu, ko je bila pa menjava, je lahko peti dobil svoj vogal, eden ga je pa izgubil. Pa je bila zanimiva otroška igra.

En dan me je pavedala, da sa se kot watroc igral na temu mostu Quattro kantoni. Moglu ih je bit pet. Usak je držow en kanton, ku je bla pa menjava je pa tist ku j bil brez kanona dabil kanton, edn wad tistih ku j pa mel kanton ga j pa zgubu. Pa j bla igra.

Nekega dne mi je povedala, da je čuden prevod Kacnpoha v Mačji potok in je bila jezna, zato ker Kacn (prav bi bilo Kocn, kar pomeni, da bi bil boljši prevod v hudournik ali divja voda), a ker v našem narečju vse govorimo na a, na primer če je še sonce sonca, potem je razumljivo, da bi bilo bolj smiselno, da je Hudourniški potok ali vsaj Divji potok in bi verjela, ker je res divji in hudouren in v tej ozki grapi nisem nikoli videla nobene mačke. A ker gre glas od ljudi do ljudi je tako kot je.

A tudi jaz se ne držim vseh pravil, saj sem se v šoli naučila, da je jezik živ organizem in da je zato prav v pisanju svoboda.

En dan me je pavedala, da sa narobe pravedl Kacnpoh u Mačji potok in je bla jezna, ku Kacn (prow je Kocn,kr pameni, da j hudaurnik al pa deuja woda), a ku padbrčani vse gawarija na a, če j še sonce sonca, pol je razumljiwu, da bi blo bel prow, da je Hudaurniški potok al pa vsej Deuji potok, n jest b to vrjela, sej je res deuji in hudaurn n pa še bene mačke nism nkol vidla u te grape. A ku gre glas wad ldi do ldi, je to tko. Ma sej se tud jest na držim useh pravil, ma

pravja ta šolani, da je jezik živa žvau in da lohk delam, kr čem.

Lucija Beguš

Mati Zemlja

Mati zemlja hladna je,
čaka, da vanjo vseje se,
seme pade na vlažna tla,
sonce segreje, da rastlina kvišku se poda.

Mati zemlja hrani rastline,
s hrano jih doji,
da v dobi dozori,
hitro raste, se podvoji.

Mati zemlja za svoje otroke skrbi,
za živali in zemljo, se sama gnoji,
za našo hrano si pomagamo sami,
za seme narava poskrbi.

Mati zemlja nas uči,
kako živali naj bi,
da naravno hrano jedli bi vsi.

Da mati zemlja zdrava ostane
jo moramo negovati mi,
brez škropiva in umetnega gnojila,
to narave so zdravila.

Kadar se mati zemlja razjezi,
da dali smo ji slabe snovi,
se maščuje nad rastlinami
in človek nima kaj jesti, in mi vsi.

To je moje sporočilo:
 zemlja ne sprejme to gnojilo,
 ker ni dobro za zdravje rastlin in ljudi,

Naj mati zemlja zdravo živi.

Slavka Cetin Čufar

Način preživetja po načelih permakulture

Vsem nam je razumljivo, da bo ob vse hujši krizi potrebna samooskrba s hrano. Naši bodoči rodovi nimajo veselja, da bi se mučili z vrtom, si lomili križ cele popoldneve z okopavanjem. Kako naj jim dopovem, da je delo na vrtu lahko hobi, vir sprostitve, ki nam poleg zdrave zelenjave nudi obilo zadovoljstva, ne pa še ene dodatne službe? Kako si pridelati hrano, ne da bi se borili z naravo (pleveli, deževje, suša) – govorimo o morebitnem permakulturnem načinu pridelave zelenjave. Namesto spomladanskega prekopavanja, lopatanja, bom postavila visoke grede. Široke naj bi bile do 1,5 m v obliki gomile, okrogle ovalne ali kvadrata. Na dno gomile bom postavila veje, karton, ovčjo odpadno volno, travno rušo in vse organske odpadke iz vrta. Na vrh bosta šla zemlja in kompost. V kompost bom posadila sadike ali kaj posejala. Sadike bom obložila s slamo. Slama bo zadrževala vlago, plevel se ne bo razraščal, dež ne bo zbijal zemlje. Zemlja bo ostala rahla. Sonce ne bo žgalo gole prsti. Pod slamo bodo zemljo rahljale gliste. Gomile bodo poljubno visoke, ne bo se mi treba pripogibati. Gredic ne bom teptala, hodila bom po utrjenih stezicah, za iti po solato ne bo treba obuvati škornjev. Čas, doej namenjen trdemu delu z okopavanjem, zalivanjem, pletjem, bom namenila načrtovanju sejanja, kolobarjenju, pridelavi lastnih semen. Sama si bom pridelala kompost z recikliranjem kuhinjskih odpadkov. Zaradi segrete zemlje mi bo spomladi omogočeno zgodnejše sejanje. V jeseni se bo sezona podaljšala, ker zemlja na višjem položaju zadržuje toploto. Morda bo to zanimivo tudi naši mladeži in se v bližnji prihodnosti začne ukvarjati s permakulturo.

Viljana Šiškovič

Narava in klimatske spremembe

V Postojni, kjer živim, so klimatske spremembe stalnica. Živimo na prepihu, saj se tudi občinsko glasilo imenuje Prepih. Vetrovi, burja in jugo se menjujejo, še bolj pa se temperature. Spomnim se mladostnih dni, ko je v nekaj dneh zapadlo meter in več snega. Po

mestu smo napravili prave snežne rove, po katerih smo se prebijali pešci. K sreči še ni bilo epidemije in so bili vsi bari odprti, kamor smo se pred močno burjo lahko zatekli, pa tudi kakšen kozarec vročega vina je zalegel. Dandanes takih močnih padavin ni več, so pa prisotne skoraj dnevne spremembe temperatur. Letos smo omenjeno še posebej opazili (2021), saj je bilo v preteklih mesecih nadpovprečno toplo, nato je udarila zmrzal in letošnja bera zgodnjega sadja in zelenjave bo skromna. Seveda take spremembe vplivajo tudi na ljudi, še posebej tiste, ki nimajo najboljšega zdravja. Farmaceutvska industrija cveti, oglaševalska še bolj, zato nam ob ohromitvi zdravstvenega sistema ne preostane drugega kot nakup lekadolčkov in aspirinčkov. V tako izjemnih razmerah se vedno najdejo tisti, ki se okoriščajo in ki jim pravimo vojni dobičkarji. Med njimi se znajdejo posamezni zdravniki, ki so pozabili na zdravniško etiko, in brez sramu bogatijo na račun osiromašenih množic. Sliši se, da nekateri na glas razmišljajo, da bo to epidemično stanje trajalo, seveda, saj se pozna v njihovih denarnicah. Žalostno. Posledica podnebnih sprememb je bil pred nekaj leti tudi žled, ki je najbolj prizadel postojnski konec. Normalno življenje se je ustavilo, številne ceste so bile neprevozne, prekinjene so bile električne napeljave, predvsem daljnovodi, slovenske železnice so morale zaradi izpada električne energije iz naftalina potegniti dizelske lokomotive ameriškega kova, ki so sicer močo onesnaževale zrak, peljale pa vseeno boljše, kot če bi morali aktivirati parne lokomotive iz medvojne časa. Žled si bom sam zelo močno zapomnil. Nekaj dni prej sem imel operacijo kolka. K sreči sem še lahko prišel domov, da sem lahko ležal in počival. In potem se je zgodilo okoli mene, okoli oken, stavbe, drevje ... en sam led. Moje noge so »gorele« in moral sem jih hladiti. A okna so bila zaledenela in jih nisem mogel odpreti. Ni mi preostalo drugega, kot v veliko posodo natočiti mrzlo vodo in tako hladiti noge. Nekaj dni tudi zdravnica ni mogla priti, je pa uspel vojaški zdravnik, ki je po opravljenem post operativnem pregledu pustil nekaj hladilnih elementov, ki jih vojska uporablja na terenu na vojaških vajah. Hlajenje mi je precej pomagalo, tako da sem se s pomočjo palic lahko premikal po stanovanju, pa tudi les okoli oken je popustil, da sem jih lahko odprl. Hrano v začetku nisem mogel pripravljati, ker ni bilo elektrike. Nekajkrat mi jo je iz bližnje vasi pripeljala sestra. Ker je na njihovo dvorišče padel visoko napetostni kabel, nekaj časa niso mogli iz hiše, potem pa so hrano prinesli skavti. Na pomoč prebivalcem je priskočila voska, ki je v bližini mojega domovanja postavila premično pralnico, kamor smo lahko odnesli posteljnino na pranje. Potem ko so delavci Elektro Primorske po težaškem delu popravili električno omrežje, se je stanje izboljšalo in življenje vrnilo v normalo. Toda pravo delo se je šele začelo, predvsem v gozdu. Ko sem po nekajtedenskem okrevanju odvrigel palice in se počasi vračal v naravo, sem videl prave razsežnosti žleda. Gozd je bil najbolj

prizadet. Najlepše drevje polomljeno, gozd skoraj neprehoden. Tam, kjer sem nabiral gobe, ni ostalo ničesar. Hitro je pognala robida, pojavile so se tujerodne invazivne rastline. Še dolgo bo trajalo, da si bo narava opomogla. Pomagamo ji lahko s pogozdovanjem, čiščenjem odpadkov. Žal pa je med nami še vedno veliko nevestnih gospodarjev gozdov, še več pa sprehajalcev, ki jim je kaj malo mar za čisto okolje. Odvržejo embalažo, ostanke hrane in pijače, kjer se jim zazdi. Bregovi rek so zasuti z ostanki skladiščnih materialov. Da nesreča ne pride sama, pove to, da gozd napada že druga nadloga, lubadar in posekalo se je še čisto vse, kar je ostalo od žleda. Prav žalosten pogled na ogromne čistine, ki se jih počasi pogozduje, a desetletja bo trajalo, da se bodo gozdu zacelile rane.

Matjaž Kos

Naravne nesreče nekoč

Z nono Magdo sem se pogovarjal o tem, kako so se ljudje nekoč, v času njene mladosti soočali z naravnimi nesrečami in pojavi, ki so vplivali na njihova življenja.

Najpogostejša nadloga, ki je vplivala na pridelek, so bile suše. Pred približno 60-imi leti v vasi ni bilo vodovoda. Ljudje so se oskrbovali z vodo iz vodnjakov. Ker pa vse hiše niso imele svojega vodnjaka, so po vodo hodili na vaški studenec. To je bilo zelo težko opravilo predvsem pozimi, ko so bile poti zamrznjene in nevarne. S to vodo so napajali tudi živino. Tudi če je bila poleti suša, niso zalivali, saj je bila voda resnično dragocena in so morali z njo ravnati skrajno varčno in previdno.

Kasneje so v vas napeljali vodovod in preskrba z vodo je bila boljša, v sušnih obdobjih pa je bilo vseeno omejeno zalivanje. Večkrat se je zgodilo, da so vodovod zaprli za več ur na dan, navadno med 10. in 16. uro. V večernih urah so vodo spet spustili, saj so ljudje morali napojiti živino. Ker je pod vasjo tudi vaški kal, so kmetje tja gnali živino, da so jo napojili. Zaradi suše se je večkrat zgodilo, da je bil kal suh.

Po drugi strani pa je bilo v določenih obdobjih hudo deževje, udarila pa je tudi toča. Uničila je veliko streh. Ljudje so posledice takšnih nesreč reševali skupinsko in so si veliko bolj pomagali kot danes. Ko je nekomu puščala streha, so vsi vaščani stopili skupaj in pomagali. Strehe hiš še zdaleč niso bile takšne kot danes. Nona se namreč spominja časov, ko so bile pokrite s slamo. V ta namen so sejali in pridelovali rž, ker so iz nje izdelovali slamnato kritino. Zadnja slamnata streha v vasi je bila odstranjena okoli leta 1965.

Ko je bila moja nona otrok, je pasla krave. Gmajne pod vasjo so bile gole in pregledne. Kljub temu pa se je večkrat zgodilo, da je kdo zažgal suho travo in se je ogenj razširil tudi proti gozdu. Takrat ljudje niso takoj klicali gasilcev, ampak je župan vasi zatrobil na rog sredi vasi in vsi so vedeli, da se nekaj dogaja. Takoj so prišli na vas, prijeli vsak svoje orodje in se odpravili gasiti. Danes je gmajna zaraščena z visokim brinjem in borovci in ni več prostora za pašo živine. V primeru požara je nujno potrebna gasilska pomoč.

Čeprav so časi drugačni, oba z nono veva, da tudi danes ljudje na vasi stopijo skupaj in si pomagajo, ko je komu povzročena škoda in potrebuje pomoč.

Rok Renkom, 8. razred, OŠ DBB Hrpelje

Naš mali krivokljun ni imel sreče

Na vrhu krošenj okrog naše hiše je začel prepevati meni še nepoznani ptič. Prepevanje je bilo podobno petju zelenca (*Carduelis chloris*). S pomočjo daljnogleda sem ugotovila, da spada v družino škinkavcev (*Fringillidae*). Ker je imel prekrižan kljun na levo in desno stran, ga ni bilo težko določiti. To je mali krivokljun (*Loxia curvirostra*). Odrasle samce sem videvala na visokih topolih na poti proti Slavniku iz Markovščine v Skadanščino. Naš pa ni bil tako škrlaten. Podoben je bil samici krivokljuna, ki je rumeno zelene barve s črnimi progami po krilih, le na prsah je imel nekaj rdečih lis, kot bi še ne dobil pravega svatovskega perja. Nisem vedela, da si je omislil družino na našem vrtu, zato ker je pel na vseh krošnjah, tudi pri sosedovih. In ker je bil to še zgodnji februarj, se mi je zdelo vse skupaj čudno. S pomočjo kolegov ornitologov smo določili, da gre za neodraslega samca krivokljuna. V začetku aprila je bilo slišati pod našo smreko glasno čivkanje in vreščanje. Na tleh je čepel pisan ptičji mladič. Naš maček Meu ga je hotel pokončati. Starša sta s kričanjem in skakanjem okrog mačka pritegnila pozornost nase. Hotela sem pomagati. Dvignila sem mladiča, ga postavila na bližnjo slivo. Zmeden mladič se je obrnil, letel še 100 m in padel naravnost pred mačji gobec. Maček ga je zagrabil in zbežal v svoj brlog. Kričanje na neumnega mačka ni pomagalo. Njegov lovski nagon je bil močnejši. Pa tako redka vrsta je ta krivokljun! Še moji družini je bilo hudo, čeprav se v ptiče ne razume. Mrtvega ptiča sem spakirala v zamrzovalnik, kjer je počakal, da sem ga oddala kolegom iz Društva za opazovanje ptic. Mladič je bil grahast, črno bel. Rep je bil še prekratek, da bi z njim lahko krmari. Še mehak kljun se je komaj začel kriviti. Sam ne bi še mogel odpirati smrekovih storžev in se hraniti s trdimi semeni. Drugi dan je začela pihati orjaška burja. Cel teden se ni pomirila. Krivokljun je še naprej prihajal na

smreko. Sledila sem mu z daljnogledom in opazila, da hrani še enega mladiča. Bratec poginulega mladiča je zlezal iz gnezda, se trdo držal za vejo in se ni premaknil niti za centimeter, ker drugače bi ga odneslo. Starša sta odpirala storže s kljunom, kot bi jih odpirala s pivskim ključem. Ta mladi se je hranil s kašo iz golše svojih staršev. Glavo je dvignil visoko. Ta stari je priplezal dol po veji, oprijemajoč se s kljunom kot papiga. Razprl je kljun in mali se je začel hraniti direktno iz golše. Burja je ponehala. Pod smreko sem našla gnezdo iz suhih smrekovih vejic dolžine cca 20 cm. Prepletено, malo zdolbeno, kot mala ploščad.

Viljana Šiškovič

Nebesa in pekel

Obožujem zvok vode. Tistega, ki ga ustvari, ko po dežju kaplja v odtočne kanale, pa tistega, ko se spušča po brzicah, pa njeno žuborenje, ko se pretaka preko kamnov, pa zvok morja, ko butne ob skalo, ali tistega, ki ga ustvarja maestral, pa curljanje kapljic iz pipe, pa ... Grozno pa se bojim tistega razdiralnega, hrumečega, oglušujočega, ko voda kot lačna divja žival plane čez bregove in uničuje vse pred in za sabo, spodjeda bregove, ruši mostove in domove. Tega se na smrt bojim. Otroštvo sem preživela ob reki Reki in nemalokrat sem bila priča posledicam njene razdiralne moči. Naša hiša zaradi nekoliko privzdignjenega terena ni bila nikoli v nevarnosti pred razjarjeno reko, a veliko hiš v vasi je na lastni koži občutilo njen srd. Teh prizorov strahu, obupa in žalosti ter posledic poplav se še vedno živo spomnim. Bila sem v Bovcu na delavnicah, povezanih z basom v ljudskih pesmih. Ko sem se zgodaj zjutraj vozila od Nove Gorice proti Bovcu, me je na levo stran ves čas spremljala reka Soča, ki je bila sila nemirna in glasna. In zeleno siva. Zdela se mi strašljiva. Kot bi ves čas želela pljuskniti čez bregove in zagospodariti v grapi, skozi katero si je izdelala strugo. Njeno bučanje je preglašalo glasbo v avtu, čeprav je bila zelo glasna. Namenoma sem pojačala volumen, da bi tako utišala oglušujočo pesem Sočinih valov, a mi ni uspelo. Tudi če je nisem slišala, sem jo slišala. Soča ni bila edina moja spremljevalka ta del poti. Vztrajno mi je sledil tudi dež. Zelo neprijetna in moteča dvojna družba. Reki Soči sem uspela ubežati, a on je vztrajal ob meni ves dan. Bila sem ga že pošteno sita. Trudil se me je spraviti v melanholijo, a so me ljudske pesmi, ki smo jih prepevali skoraj cel dan, držale budno in dobro razpoloženo. Po končanem seminarju sem se odločila pogledati še prireditev, na kateri so se predstavili najboljši vseslovenski izvajalci ljudske glasbe. Imela sem namen prespati v Bovcu, saj sem se zavedala, da bo vse skupaj trajalo nekako do devetih zvečer, a sem se tik pred koncertom premislila. Odpovedala sem sobo in se po dogodku odpravila domov. Sama. Ko se mi je na

poti zopet pridružila Soča, bi najraje obrnila avto in se vrnila v Bovec. A se nisem. Prepričala sem se, da bom v temi lažje prenašala njeno vsiljeno spremstvo, saj je ne bom videla. Nadaljevala sem pot in kmalu ugotovila, da nisem dobro predvidevala. Luči avta so reko skoraj ves čas osvetljevale ravno toliko, da sem bila ponovno priča tej silni moči narasle reke, ki je bila po celodnevem dežju še bolj strašljiva kot zjutraj. Zdelo se mi je, da je tudi bolj bučna. In še bolj kot dopoldne me je njena prisotnost utesnjevala in navdajala s strahom. Pravzaprav z grozo. Vozila sem počasi, da me ne bi presenetila kje na cesti. Z vso močjo sem se oprijemala volana in se prepričevala, da je morda moj strah neutemeljen, saj bi bila cesta najbrž zaprta, če bi kazalo na to, da reka lahko poplavi cesto. Naj sem se še tako trudila pregnati misel, da me Soča ne ogroža, nisem uspela. Šele ko sem privozila do Nove Gorice, ko sem pustila Sočo za sabo, sem se nekoliko odlepila od volana in globlje zadihala. Za nekaj trenutkov sem se celo zaustavila na nekem razsvetljenem parkirišču, izstopila, se nadihala svežega zraka in nadaljevala pot. Tokrat nekoliko hitreje in lahkotneje, a še vedno z mislijo na vodo. Na moč vode, ki je lahko uničujoča ali poživljajoča, oživljajoča, na to, da življenje izvira iz vode in brez nje ni življenja. Predvsem pa na to, kako razsipno in mačehovsko delamo z njo, kjer jo imamo v izobilju, čeprav je ponekod v svetu veliko pomanjkanje te življenjsko pomembne tekočine, ki je postala zelo pomembno tržno blago. Ko sem zapeljala čez premski most, čez reko Reko, sem še vedno premlevala o vodi. In ko sem se tik za tem kakih dvesto metrov vozila mimo potočka, kjer ure in ure preživim s svojimi vnuki, sem bila neizmerno hvaležna, da imam to možnost. Igrati se z njimi ob vodi, z vodo, jo opazovati v vseh njenih spremenljivih razpoloženjih, količinah, stanjih, se v njej kopati, ker je čista, se z njo pogovarjati in jo nagovarjati ter se ji zahvaljevati za gostoljubje ... Ta privilegij njene naklonjene bližine je blagoslov z nebes. Ko sem se tik za tem peljala mimo izvira ob cesti, kjer si redno natakam vodo za pitje, sem si priznala, da se pravzaprav niti ne zavedam, kakšno srečo imam, da me obkroža to obilje vode, ki me osrečuje, očiščuje, razveseljuje in poživlja. Če samo pomislim, kaj vse morajo nekateri pretrpeti zaradi vode, da se zaradi vode celo vojskujejo, da je vedno več voda onesnaženih in neprimernih za pitje tako ljudem kot živalim, mi je jasno, da sem privilegirana Zemljanka. V imenu vseh žejnih in prikrajšanih za to bogastvo si želim, da bi bilo pravičnejše porazdeljeno po vsem svetu. Le s čim sem si jaz zaslužila vse to vodno razkošje?

Jerica Strle

Nebo – Pomlad 2020

Aprilsko sivo
 reže med oblaki
 v odtenku modre.
 Na obronku gozda
 jablana z nežno
 rožnatimi cvetovi
 dežja še dolgo ne bo
 dviga se veter
 priroda:
 vse bolj si
 zlorabljena.
 Z leske plapola
 plastična vrečka

Ivanka Kostantino

Neznani požigalec

Bila je že pozna jesen. Po stari navadi se je ob tem času na podeželju živina že pasla na travnikih, ker je bila mimo že vsa košnja trave za krmo, se pravi sena, otave in kdaj tudi podotavka. Opravljena poletna dela so dajala možnost, da preide živina iz hribovskih pašnikov na nižje ležeče travnike, ki so se spremenili v pašnike, kjer je živina prišla do priboljška. Živino je bilo potrebno le paziti, da ne zaide v deteljo, pod kako jablano, ali kako drugo sadno drevo, da se ob morebitnem odganjanju ne zaduši. Bila je nedelja popoldan. Dan je bil sončen, zato še vedno topel, čeprav je že dišalo po bližajoči se zimi. Jelko, šestleten fantič, je bil za zadnjo hišo na robu vasi pri nonotu, ki je na bližnjem travniku pasel živino. Tu se je motovilil okrog živine pa okrog krtin, saj so ga sveži kupčki zemlje strašno zanimali. V mladosti je že imel priložnost videti odraslega moža, ki je imel na vrvici privezanega krta. Povedali so mu, da jih lovi in njihove kože prodaja v Trst. Zato taka vnema pri ravnanju krtin – morda pa še sam kakega ulovi, mu je govorila otroška domišljija. Bil je zaverovan v svoje opravilo, ko naenkrat nastane preplah. Sliši glasno kričanje in tudi krave so se oglasile ter dvignile glave – tudi one so zaslutile, da se dogaja nekaj nenavadnega. Nonota ni bilo več nikjer. Naenkrat zagleda ognjeni jezik, ki je švigal skozi streho lope, in na prostosti še hitreje

in močnejše opravljaj svoje uničevalno delo. Zdelo se je, da se je utrgal film. Nič ne ve, niti se ne spomni, kako se je znašel na dvorišču, niti kaj se je zgodilo z živino, kdo je zanjo poskrbel. Strmi v množico ljudi, vaščanov, ki s svojimi posodami prinašajo vodo za gašenje požara. Strmi in opazuje. Njegova otroška pamet ni dojemala dogodka. Oče ga je iskal med zublji in dimom v lopi, mama pa solznih lic čakala pred lopo v strahu pred najhujšim. Čez čas je Jelka nekdo opazil in staršema sporočil, da je zunaj živ in zdrav. Sreča v nesreči, bi lahko rekli. Končno sta si starša oddahnila in napetost je popustila, tako pri njiju kot pri ostalih ljudeh. Ljudje so pozornost usmerili v gašenje: obvarovati vhodna vrata senika, ker bi se v nasprotnem primeru lahko zgodilo, da bi cela hiša do tal pogorela. S požrtvovalnim delom jim je uspelo pogasiti vse – razen lope, v kateri so bili lojtrnik, gnojni koš, dve osemstolitrski kadi za kuhanje grozdja, večji kup sena in veliko manjših kosov kmečkega orodja. Samega konca gašenja se Jelko ne spomni. Spomni pa se dogodka, ki se je zgodil morda še isti ali naslednji večer. Nona ga je, sedeč na stolici ob mizi, držala v naročju in napol spraševala napol govorila: »Če bi imel obute čevlje, bi ogenj gotovo pogasil, tako pa ga nisi mogel. Opekel bi se.« Jelko je samo neodločno narahlo prikimal, saj se ni spomnil, da bi sam zakuril, na kar je nona ciljala. Želela je le zvedeti, kako se je zgodilo in v neprisiljenem pogovoru z Jelkom bi morda izvedela. Čevljev v poletnem času Jelko še nekaj let ni nosil, ker jih niti ni imel. Požig oziroma zažig je za družino ostal na pol uganka, čeprav so bili odrasli skoraj prepričani, da so nehote zažgali otroci ob raziskovalni igri, ki jih je bilo pri dveh družinah v hiši kar nekaj, a Jelko je bil najmlajši. Veliko let je minilo od takrat in vsi starejši akterji so že zdavnaj na onem svetu. Lopa je bila dvakrat deležna temeljite prenove in se prelevila v sodobno garažo, le Jelko se še vedno z grenkobo v prsih spominja nesrečnega požara, ki so mu ga tako bratranci kot starši na nek, četudi šaljiv način očiteli vse dotlej, dokler so skupaj živeli v hiši. V otroškem srcu za vedno ostane praska.

Ivan Novak

Ogenj naš pomočnik in naš sovražnik

S pojavom človeštva in s potrebo po hranjenju, ki je bilo sprva v najbolj osnovni, primitivni obliki, se je kazala nuja po "obdelavi" živil. Uživanje je bilo omejeno le na surovo hrano – zelenje, gozdne sadeže, meso živali, kože ..., ki so jih priložnostno, na različne načine, ujeli s kamnitimi, lesenimi in drugimi pomagali, prirejenimi v ta namen. Da bi se dobljeno ohranilo dlje časa, je bilo potrebno ustrezno spravilo, obdelava. Med drugim se je pojavila velika potreba po ognju. S to pridobitvijo so si ljudje izboljšali prehranjevalne, ogrevalne in druge

potrebe. Ogenj jim je služil tudi za razsvetljavo. To pa jim ni prinašalo le koristi. Pokazala se je tudi negativna stran te dobrine. Spremembe, ki jih je človek s svojim delom ustvarjal, je ogenj uničil v zelo kratkem času. Spomin me nese za kar nekaj desetletij nazaj in mi osvežuje dogodke ob pripravah za "pečenje-kuhanje" apna in oglja. Tega dela so se za preživljanje svojih številčnih družin posluževali naši starši, stari starši in tako v preteklost. Za pripravo obojega je bil nujen ogenj. Po nekaj dneh in nočeh neprekinjenega kurjenja, so dobili prepečen apnenec za izdelavo apna in oglje, ki sta še danes v uporabi na različne načine. Oboje so vozili, na za to prirejenih vozovih v Trst in Reko, kjer ni bilo problemov s prodajo. Zaslužno so si vedno pravično razdelili. Občasno so se zgodile kakšne nevšečnosti, ki so marsikoga spravile "na kant" (v stečaj) - ljudje so izgubili vse svoje imetje, ko so jim zgorele hiše z gospodarskimi poslopji, z vso opremo in pripomočki za delo. Izvzeta ni bila niti živina ne drobnica. Poslopja, kjer so naši predniki stanovali, so bila zgrajena iz kamnja, lesa, slame, včasih tudi blata, šibja, zato ni bilo potrebno dosti, da je prišlo do nesreče. Najhuje je bilo, ko je bilo treba gasiti ogenj, ki se je z vso naglico razširil na celotno zgradbo. Reševanje je bilo malokdaj v celoti uspešno. Ljudje so si sicer med seboj pomagali, bili so zelo požrtvovalni, a kaj, ko niso imeli nikakršnih pripomočkov za gašenje. Edini način je bil ta, da so "kalali"/vlekli vodo iz štern, ki jo je imela vsaka hiša v vasi, in si to podajali od rok do rok ter nato polivali, gasili ogenj. V pomoč so jim bile tudi veje dreves, da so z njimi udarjali po ognjenih zubljih. Med vojno, 1943. leta, je po pripovedi vaščanke Angele, zagorelo pri sosedih ob enajstih zvečer, ko so ravno legli h počitku. Vnelo se je v skednju, združenim s štalo, kjer so imeli ovce. Sosed je takoj tekel po pomoč. Na hitro se je zbralo vse, kar je bilo živega v bližini. Vsak je skušal pomagati po svojih močeh. Ogenj so gasili po zgoraj opisanem načinu. Bil je tako mogočen, da se ni dalo dosti pomagati. Tudi drobnice se ni dalo rešiti. Dim je opravil svoje. S pomočjo mesarja so na hitro 'rešili' živali in naslednje dni meso prodali po vasi, da so vsaj od tistega dobili nekaj škode povrnjene. Ob takih hudih dogodkih so si ljudje pomagali na vse načine. družini so dali začasno brezplačno prebivališče, s hrano, s prostovoljnimi delom pri popravilih in izgradnji novih domov, z donacijo lesa in drugega materiala, da je prizadeti lažje prebrodil čas brezdomstva. Ogenj velikokrat ni prizanesel niti naravi. Dogajalo se je, da je prišlo do požara iz 'neznanih' vzrokov. Ne spomnim se letnice, vem pa, da je močno gorel borov gozd "Na Glavicah", v smeri vasi Javorje (Brkini, Občina Hrpelje Kozina), ki ga, kljub temu, da so se vaščani trudili, da bi ga pogasili, niso uspeli. Na večji razdalji so ga uspeli omejiti z žaganjem dreves. Pomagali so si tudi z vejevjem, tako da so z udrihanjem poskušali pogasiti plamene. Bilo je zelo nevarno. Takim ognjenim posegom v naravo je običajno sledilo pogozdovanje opustele pokrajine. Bilo je organizirano čiščenje in

sajenje novih dreves, tako imenovano pogozdovanje, ki se ga je zmeraj udeležilo večje število ljudi (slikovna priloga skupine domačink in domačinov iz Obrova in Javorja z gozdarjem, ki je to vodil, Brkini, Občina Hrpelje Kozina). Vem tudi, da je bil nekaj let organiziran odkup (nekaj malega so plačali) storžev belega in črnega bora, katerih semena so uporabljali za nove sadike (sejali so nekje v Ljubljani) in jih nato delili po Sloveniji za pogozdovanje. Naš ata pa je bil okrog leta 1957 ali tam nekje zaposlen v podjetju Silvaprodukt LJ, nastavljal je glinene lončke na iglavce, da se je tam natekla iz zarezice smola in jo nato oddajal v LJ).

Pripoved zajema doživetja v vasi Obrov – po spominu zapisala

Danica Bubnič-Lovrečič.

Oj!

Mi ne boš odzdravil? Kaj gledaš tako čoravo? Saj se poznavata. Vsakič, ko je lepo vreme, greš mimo na sprehod, vzpenjaš se in občuduješ moje razglede. Moje razglede! Jaz sem doma precej visoko in veliko nas 'stanuje' tukaj. Še ne veš, s kom imaš opravka?

Pojdiva se kviz! Imenujemo se enako. Ne, nisem kemijski element; nisem mesto, vas, naseljeno območje ali kaj podobnega v Leningrajski, Višoborški, Gatačinski ali Voroneški oblasti v Rusiji pa najbrž še kje drugje. Nisem mesto v Sudanu, niti v Turčiji; nisem nordijsko mitološko bitje; niti priimek (včasih tudi zelo znanih ljudi) ali osebno ime. Poznaš odgovor?

Saj te razumem, ubogi samovšečni in egoistični človeček. Samo 70 let lahko tlačiš ta planet, če si moškega spola in 80, če si ženskega, pa seveda pod pogojem, da si doma na celini, ki ste jo poimenovali Evropa. Ne moreš vedeti vsega. V šolah se učiš cele plejade snovi, od katere je polovica neuporabna za življenje. Polovice od tega pa sploh ne poslušaj, ker se zabavaš z drsanjem po pametnem telefončku, ki ga skrivaš pod klopjo. Koristno je (istočasno pa tudi v potuho tvoji butici), da ste sestavili leksikone, zbornike, arhive, wikipedijo, kjer lahko najdeš podatke, ki jih ne poznaš. Zakaj jih nimaš v spominu v svoji glavi? Saj ni lesena. Saj imaš v njej dovolj prostora.

Jaz pa ... celih 700 ali 800 let lahko občudujem razglede. Pa ne samo s tega hriba. Po celem svetu stojijo moji bratje, bratranci in drugi sorodniki. Stanujemo v ruski Sibiriji, na Norveškem, Škotskem, v Himalaji, Aziji, Severni Ameriki in Kanadi, na Korziki, Siciliji, Kalabriji, v Nikaragvi, Mehiki in Kaliforniji. Zato sem pomemben tudi v mitologiji. Tvoji

mitologiji, človek! Enim sem simbol nesmrtnosti, enim neomajne moči, odločnosti in pričakovanja, nekaterim življenjske moči, drugim ljubezni, svetlobe.

Še zadnji namig ti dam, saj vidim, da drugače z ugibanjem ne bova prišla daleč. Jaz bom pa, če se pošalim, tako ali tako ostal na svojem stalnem mestu. Sem zimzelen. Moje deblo lahko zraste do 40 ali 50 metrov visoko. Uporaben sem. Zelo uporaben. Čistim zrak in ustavljam močan veter. S koreninami držim zemljo, da ne zdrsne v dolino. Gozdnim prebivalcem nudim zavetje. Moj les predelujete v ladijski pod, igrače in še marsikaj drugega; celo moja semena so vir tvojega zaslužka. Za katero stvar si ti uporaben, človeček? Sva že bližje? Pa če povem, da imam dolge iglice?

Ah, zdaj se ti je posvetilo, kajne. BOR sem, imenitneje Pinus Nigra. Lahko bi bil rdeči, a tule na tem hribu stanujemo črni borovci. Lahko me objameš, da ti dam malo svoje energije; pa pazi, da si s smolo ne zapackaš trenirke. Sedi v mojo senco, saj vidim, da si zasopihan. Spočij si, občuduj razgled. Ta čas ti povem zgodbo, kako sem prišel sem.

Človečki ste res nenavadna bitja. Venomer se prerivate, kregate, pametujete, se sortirate med seboj na bele, rumene in črne; znova in znova si postavljate različne meje in omejitve in se zaradi njih celo pobijate. Na zemlji obstaja 125 vrst borovcev in če bi 700 let stala z borovcem druge vrste drug poleg drugega, se ne bi kregala in si kradla. Vi, ki se imate za misleča bitja, pa ste v stalnem prepiru in hlepenju po večvrednosti. Vendarle na koncu svoj notranji mir najdete le med nami v naravi.

Mama mi je povedala, da so bila pobočja nad Ilirsko Bistrico nekoč gola. Zelo gola. Taka tla so, da so bili tu le skromni pašniki, ki sta jih mrcvarila sonce in veter, deževja pa so spirala v dolino še tisto pičlo zemljo.

Leta 1848 so ustanovili Ministerium für Laqndeskular und Bergwesen. Po besedah vidiš, da so bila tla, ta 'nepremična' tla na katerih sediš, v drugi državi. Verjetno so se ljudje-politiki več ukvarjali s preimenovanji kot z učinkovitostjo svojega plačanega poslanstva. Če gledaš v svoje arhive, dragi moj, so v 50 letih za isto področje šest (6) krat menjali naziv in pristojnosti. Vendarle so v letih od 1897 do 1899 uspeli sestaviti nekaj dekretov, ki so naročali pogozdovanje Krasa in terenov nad Ilirsko Bistrico. Tako so v letih po 1900 ta pobočja prvič pogozdovali. Takrat so tukaj posadili mojega prednika. Jaz mu rečem mama, čeprav imamo borovci moška in ženska socvetja. Če bi hotel navajati točne letnice, bi moral pobrskati še po arhivih Gozdnega gospodarstva, pa ni izrecen namen tega teksta, da bi služil za strokovni

simpozij. *Vojko* je dostikrat pripovedoval, kako je okrog leta 1960 kot najstnik sadil sadike borovca. Nekaj s sošolci, nekaj pa s taborniki. Menda so pogozdovali tudi vojaki. Če je to res, ni bilo možno preveriti, ker je to vojaška tajna. *Jadran* mi je, ko smo se z avtomobilom peljali proti Devinu, z roko pokazal mogočne borovce in ponosno rekel: »Te sem pa tudi jaz posadil! Poglej, kako veliki so zrasli v teh letih. Jaz pa se manjšam.« *Erna* je bila učiteljica v Knežaku. Tudi ona je z učenci sadila drevesca, vendar se ne spominja, na katerem terenu točno, niti kakšne vrste sadike so bile. Spominja pa se, da je bilo tiste dni kar toplo vreme. *Janez* je gostobesedno obnovil svoja mladostna doživetja. Zelo dobro se spominja golega Krasa in hribov nad mestom. Še tisto revno grmičevje, ki je slučajno zraslo, so objedle in uničile ovce in koze. Ko je bil v šestem razredu (1957 leta) so pogozdovali teren nad mestom. Z Dragom Karolinom so nekoč šli na terene pod Snežnikom, kjer so tudi sadili. Čez noč so prespali v neki stavbi. Spomnil se je še, da se je možakom iz Kuteževega zgodila nesreča. Sadike so postavili ob vogal pri hiši, pa so jih našle koze in pomalicale. *Dimitrij* pravi, da je bil sam prestar; spomni se, da so taborniki večkrat skrbeli za pogozdovanje. Tudi v šolah so v zvezi s tem opravili več akcij. Sava se spominja, da je bila kot štiriletna deklica (leta 1933) v italijanskem vrtcu. Peljali so jih na terene nad današnjim pokopališčem nad Ilirsko Bistrico. Bila je premajhna, da bi pomagala pri sajenju drevesc. Pravi, da so bili oblečeni v bele uniforme in da so se ves čas zabavali s tem, da so se na tak ali drugačen način drsali po suhi travi. Starejši otroci pa so ta čas sadili drevesca. Ko pa je bila že učiteljica (približno leta 1950) so na tedaj golem pobočju Milanje pogozdovali. Ne spominja se, ali so bile sadike listavcev ali iglavcev. Nekaj let kasneje so z otroci sadili sadno drevje v okolici vasi Smrje. *Milojka* je bila majhna punčka, ko so jo vzeli s seboj. Šli so saditi drevesca na področje pri sedanjih Črnih njivah, kjer je bilo vojaško strelišče. Spomni se, da se je trudila posaditi sadiko črnega bora in da ji je pri tem pomagal stari Šlenc, ki ji je dejal: »Midva ga bova skupaj posadila«. Sadike je pripravilo Gozdno gospodarstvo. Ve tudi, da so nekatere družine same sadile po svojih parcelah. Ti so večinoma sadili bukev. Pri delu jim je pomagala žlahta, za plačilo pa so dobili marendo. *Niko* je bil med pogozdovalci v letih okoli 1974. Za svoje delo je bil plačan. Sadili so smreke. *Dora* je učiteljevala v Jelšanah. Tudi iz njihove šole so se z učenci podali na hribe in pogozdovali nad Trpčanami in Jelšanami. Omenila je, da je bila tedaj Sv. Katarina po vrhu popolnoma neporaščena. Skupaj s sodelavci so opravili nekaj prostovoljnih delovnih akcij in sadili drevje po pobočjih okoli Ostriča in Žabnika. *Teja* pravi, da so kot učenci zadnjih razredov osnovne šole eno soboto pogozdovali (leto 1977 oz. 1978) nekje na področju Kočanije. Zbrali so se pred Agrino in skupaj z delavci Ilirije sadili iglavce. *Marici* je mama večkrat pokazala fotografijo, na kateri je s prijateljicami tisti dan, ko so

pogozdovale. Spomni pa se tudi, da so imela nekatera podjetja (tudi banka) prostovoljno delovno akcijo s tem namenom.

Na tak način so cele generacije tukajšnjih prebivalcev skrbele za svojo pokrajino. S pogozdovanjem so preprečili drsenje zemlje v dolino in zmanjšali moč burje in košanke. Čeprav smo nekateri borovci že stari in nas grizljajo različni škodljivci, smo še vedno tukaj in opravljamo svoje delo. To je bila moja zgodba. Veseli me, človeček, da sva si popestrila to popoldne. Oglasi se še kaj. Pa brez sekirice ali žage, prosim!

Osti jarej in ostani mladosten!

Irena Štemberger

Plaz

»Danes bo pa treskalo kajne?« je rekel mlajši starejšemu, pogledujoč črne grozeče oblake nad najbližjim vršacem. V odgovor je dobil le globok mrmrajoč mhm. »Bova morala pohiteti,« je še dodal. In sta. Strmina je bila dovolj gladka, brez grbin in skal, da sta seno z lahkoto zrivala do vznožja, kjer ga bosta kasneje naložila na voz. »Žal mi je, da nisem dovolil ta mladim in otrokom zraven; sem si želel malo miru ... Zdaj bi njihova pomoč prišla še kako prav,« je sivolasi pogledoval sina »Mhm,« je le-ta odgovoril. Rad je imel bratove otroke, kot bi bili njegovi. Ni več upal, da se kdaj oženi. V tovarni je delal od petnajstega leta, saj za šole niso imeli. Vase zveznjena hiška, prislonjena ob pobočje pod hribom, je bilo vse, kar so imeli, potem je še brat pripeljal ta mlado, saj je bil na poti že prvi naraščajnik. Oče se je sicer jezil, da kje je imel glavo, saj je obljubil, da bo najprej pomagal obnoviti hišo, in si ob stari zgradil svojo. Tudi oče in brat sta vihtela kot on težka kladiva, ali zlivala iz velikih kotlov bron dan in noč, brez praznikov in nedelj, saj peč ni smela ugasniti, toliko naročil so imeli. A zdaj je bil tu otrok, ne, ta mlade ne bo spravil v sramoto, je odločil oče in sta se vzela. Kmalu je prišel še drugi, tretji, četrti in še eden je bil na poti. Vsi so rasli kot plevel, denarja za novo hišo ni bilo, komaj, da so kaj pokrpali na stari. Uredil si je podstrešno izbo, pozimi je bila tako mrzla, da so se na oknih ledene rože naredile, star vojaški koc, ki ga je prinesel vsak večer iz tople izbe s pečjo, in s katerim se je odel, je bil zjutraj prekrit z ivjem. Mlada dva sta bila z najmlajšima v eni sobi, ostali v drugi sobi tik nad hišo, saj je bila topla, čeprav se v njej ni kurilo. Očetu je gospodinja postlala vsak večer na klopi ob peči, tako da je podložila zabojčke z drvi in čez vrgla veliko vrečo z ličkanjem, rjuho in staro, od dolgoletne uporabe stanjšano volneno odejo. Tako so živeli, se imeli radi in upali, da se enkrat vendarle obrne

drugače. V hlevu na robu strmine so imeli nekaj zajcev, kokoši, kravo in prašiča, da so imeli mleko, jajca in meso. Čez dan so jih ob lepem vremenu pustili, da so se pasli. Rad je imel to življenje kljub vsemu, rad je imel družino.

Tako sta hitela, da sta preslišala grmenje, šele ko je bobnelo vse bliže, sta se spogledala. Res bo kmalu. Naložila sta že skoraj vse seno na voz in se odpravila proti domu. K sreči ni bilo daleč. Bobnelo je vedno bliže, strele so švigale okrog vršaca in grozile osamelcem na pobočjih in ravninah. Lani je eno lipo razklala, da se je iz nje še nekaj dni kadilo. Voz sta spravila pod streho tik, preden se je ulilo, stari traktor je ostal na dežju. Dež se je z vetrom še okreplil. »Utrgal se je oblak,« je oče rekel sinovoma. Sedeli so v izbi in čakali, da hudo mine. »Kaj to trese tla?« je vprašala najbolj radovedna punčka. »Grmenje,« je dobila kratek dedov odgovor, a prav to njeno vprašane ga je tako močno vznemirilo, da je stopil proti zadnjemu oknu. »Kaj gledaš?« sta kot v en glas vprašala sinova. Nista dobila odgovora. Tla so se spet zatresla, čeprav ni grmelo, stopila sta k očetu, njuna pogleda sta se uprla v isto točko kot očetov pogled. 'Rob razpoke na pobočju je bil nekoliko širši,' sta premišljevala, a na glas svojega mnenja nista upala povedati, začel ju je prevevati strah. »Pojdi in vzemi najnujnejše za otroke pa zase in vse dokumente in odeje tudi,« je rekel tast snahi, »vidva pa z mano,« je ukazal sinovoma. Moški so se odpravili v neurje pogledat razpoko. Pa se ja ne bo uresničilo, kar se je onim na pobočju tik pod pašno planino? Upali so, da ne, saj stoji uborna hiška že vsaj štiri generacije, če ne še več. Spet so začutili rahlo podrhtavanje tal, pravzaprav polzenje. Oče je prebledel in ukazal: »Nazaj! Vsak naj enega otroka pograbi, ta veliki naj gredo sami in naj pomagajo nositi stvari!« Do hiše sta tekla na vso moč, a sta ostala tiho, da ne bi s svojim kričanjem pospešila dogajanja v zemlji. Ženska ju je opazila skozi okno, ko je zavijala najmanjšega in ukazala starejšim otrokom, naj vsak hitro vzame nekaj pripravljenega s klopi ob peči in naj zunaj počakajo na očeta in strica. Preden je še sama z otročičem stekla na plano, se je obrnila v notranjost, se prekrižala in si tiho rekla: »Ostani, te prosim, ne zruši se, gora ne vzemi nam doma.« Mož jo je potegnil, tekla sta z najmlajšima v naročju stran od hiše, od travnika okrog nje do spodnjega preloma, kjer so bile mogočne skale in ne zemlja, upajoč, da jih plaz ne prehití. Dež jih je močil, jim obleko lepil na telo, jo vlekel z njih, oviral hojo. Veter mu je pri tem pomagal. Za skalami je bila previsna pečina. »Tu počakamo,« je odločil oče otrok. Še ni dobro izrekel zadnje besede, ko se je zaslišalo nenavadno prasketanje in šumenje, brata sta se ob naraščajočem, oglušujočem nepoznanem zvoku sesedla, stisnila glavi v dlani in izdahnila: »Oče!«. Dolgo so čakali, preden je nehalo liti, še dlje, da so se tla vsaj malo umirila. Čakali so, prisluškovali, če zaslišijo očetov glas. Temnilo se je skoraj, ko so se do

njih prikopali gorski reševalci in gasilci. »Ste vsi v redu?« so vprašali. V odgovor so vsi le odkimali. »Ste vsi tu?« so vrtali vanje. »Dedka ni,« je rekla prvošolka, drugi so ostali nemi. Kot v polsnu so slišali ukaze komandirja, a jih niso dojeli. Ob besedi oče sta se sinova zganila: »Z vami greva ponj.« »Ne,« je bil odločen glavni. »Ne moreva ga kar pustiti,« sta ugovarjala. »Ne!«, je postal še odločnejši. »Javimo, ko bo kaj drugače, kaj se dogaja. V dolino pojdita z otroki.« Hodili so kot v polsnu med gasilcema in reševalcem. Pri prvi hiši so jih spravili pod streho na toplo, jim ponudili pravkar skuhanе žgance in toplo mleko, a razen najmanjših ni nihče jedel, od žalosti, skrbi in prestanega strahu niso zmogli. V tišini so sedeli in čakali na novice. Sončno poletno jutro jih je prehitelo. Brata sta rekla gasilcu, ki je ostal z njimi, da gresta pogledat, da ne zdržita. Tako so se z gospodarjem vred vsi štirje vrnili po poti proti domu. Mama je otroke nahranila, gospodinja ji je kar naprej nekaj ponujala, a njej so le tiste zadnje besede njene prošnje rojile po glavi.

Obstali so na robu tistega, kar so zagledali pred seboj, ko so stopili iz gozda mimo skal na plano. Ogromno blatno reko, ki se je vila skoraj od vrha hriba po vsem pobočju v dolino. V jezeru zemlje, skal in kamenja je kot opotekajoči se pijanec iz zemlje štrlel dimnik, strehe ni bilo videti, tudi hiše ne. Njive so skupaj s hišo in hlevom ter živalmi zdrsele v neprepoznavno gmoto. Njihove domačije ni bilo več, ostali so brez vsega. Stali so tam, brata sta se molče spogledala in se skušala zazreti v tisto točko, proti kateri so se včeraj odpravili, preden ju je oče obrnil nazaj. Vedela sta, da je ostal nekje tam, ali tukaj, ali nižje, tako pač, kot ga je zemeljski plaz potegnil za seboj. Umril je tam, kjer si je želel umreti. Vrnitev je bila težka, dolga, njune noge so bile težke, vsi so bili žalostni. Pred hišo sta se sesedla na klop. Očeta ni več, doma ni več, kam naj gredo z družino?

V dolini se je hitro razvedelo, kaj se je zgodilo tam zgoraj. Sosed, ki je že dolgo časa bival sam, jim je odstopil hišo, sam je šel k sestri, to je že dolgo nameraval, le odločiti se ni mogel. Vaščanke so iz omar potegnile obleke, ki so jih njihovi otroci prerasli, tudi igrače in knjige so se našle med nabranim. Pa hrana, kozarec medu, marmelade ali vložene zelenjave, sveže pečen hlebec jih je čakal na mizi, pregrnjeni s svežim belim prtom. »Tu bo vaš dom,« so jim rekli. Niso se mogli sprijazniti, želeli so nazaj v zveznjeno staro hiško, ki je bila njihov dom; ta obnovljena, svetla in prostorna je bila lepa, a ni bila tisto, kar so čutili do stare, ki jo je zdaj prekrivala zemlja. Z vzdihom se je lotila mama kuhe in odpirala kuhinjske omare in predale, da bi našla potrebno posodo. Plina ni bila vajena, doma so poleti in pozimi kuhali na drva. Sedli so k obedu, a jed jim ni teknila. »Kdaj pride dedek?« je spet vprašala prvošolka. »Ostal je doma,« ji je odgovoril oče. »Pa ni lačen?« ga je spet vprašala. »Nič več,« ji je kratko

odgovoril. »Zakaj ne?« je še naprej spraševala. »Daj, bodi že tiho in jej!« je vzrojil, brat in žena sta ga začudeno pogledala, saj sta vedela kako nežno se vedno pogovarja z vsemi, da bi vzrojil, tega še nista slišala.

Popoldan je prišel glavni za plazove in bratoma pojasnil, da se nazaj ne bodo vrnili, je prenevarno, nevarno bo za vse večne čase. »Pa očeta ste našli?« sta vprašala reševalca, ki je pravkar vstopil - je le odmajal z glavo. »Trudimo se,« je dodal. Sosedje so se ves popoldan vrstili jih bodrili in klepetali, ženske so še naprej prinašale, kar se jim je zdelo, da jim morda utegne priti prav. Brata sta si želela le miru, samote, premisliti in pogovoriti sta se morala kaj bodo in kje bodo, a so ju še pozno v noč nadlegovali z obiski. Navsezgodaj sta se odpravila k tistemu, ki jima je odstopil hišo. »Hvala, ker si nam posodil hišo, kmalu ti jo vrnemo, le da najdeva rešitev in vidiva pri čem sva. Očeta bi tudi rada prej pokopala,« sta hitela prositi. »Kaj bi tisto, se bomo že dogovorili, ko pride čas, najprej naj se oče najde, pokopljite ga, kot se spodobi, meni je lepo tukaj, kjer sem.« Hudomušno se je nasmehnil sestri: »Saj me streže.« Tako sta odšla v zadregi, še bolj zmedena, razdvojena. V kuhinji ju je čakala predstavnica Rdečega križa, ki jim je pripeljal skromen paket hrane ter obljubil denarno pomoč. Zagotovili so, da bodo za njih zbirali denar. Kmalu zatem je prišel sodelavec in jima pomolil kuverto. »Ne, ne,« sta ugovarjala, pritegnila je tudi žena, »saj bomo zmogli.« Niso bili vajeni prositi za pomoč, zdelo se jim je malodane poniževalno, čeprav so ostali brez vsega. Po dolgem pregovarjanju so le sprejeli ponujeno.

Župan se je ustavil, ko se je vračal iz pisarne. »Sem sklical sestanek, vam bomo dali zemljo poceni, kjer si lahko zgradite nov dom, saj v starega ne morete več.« Pregovarjanju ni bilo ne konca ne kraja, vino, ki ga je prinesel župan s seboj je hitro izhlapelo iz steklenice in se usidralo v moških glavah. Sodelavci in sosedi, ki so prišli kar tako mimo, a jih je v resnici prignala radovednost ali županova navzočnost, in je njegova prisotnost njihovim življenjem dodala čisto posebno žlahtnost, so z vzdrževanjem hlapov v glavah in modrovanjem nadaljevali, dokler jih ni gospodinja napodila. »Tako ste glasni, da bi mesto zbudili, ne samo moje otročiče, pa službe in delo imate menda tudi jutri, alo domov, da se žene ne bodo jezile name.« Niso je takoj ubogali, a tja proti eni uri so se vendarle odpravili in hiša je obmolknila.

Brezciljno sta posedala pred hišo in opazovala otroke na kupu peska. Nista opazila gorskega reševalca, ki je stopil izza vogala proti njima. Šele, ko je stal in se oglasil s pozdravom, sta ga zaznala, bil je v civilu, nekako prelepo oblečen za delo v livarni. »Našli smo ga,« je kratko dodal. Planila sta na noge in hotela takoj k očetu.

Tedni so minevali, vedno manj ljudi je prihajalo, še manj jih je ponudilo pomoč. Oglasil se je le starec s sestro. »Vam je všeč tu?« jih je pobaral. Otroci, ki so se podili za žogo so v en glas zavpili.«Seveda.« Mama je z izrazom vdanosti na obrazu rekla: »Kaj pa čem,«. Moška sta ostala tiho. »Kaj gremo lahko v hišo?« ju je vprašal prišlek. »Saj je tvoja hiša, kaj naju sprašuješ,« sta mu prijazno odgovorila.

Ko je gospodinja predenj postavila skodelico kave in dolila domače žganje, ju je pogledoval in z molkom naznanil, da misli povedati nekaj resnega. »Sestri so vsi pomrli, jaz nisem imel nikogar, z vajinim očetom sva se poznala, a ne družila, mi smo imeli denar, vajin oče je bil hribovec, kot smo včasih rekli revnim. A kaj mi bo vse bogastvo, če najpomembnejšega nimam, nekoga, ki bi ga imel rad. S sestro sva sklenila, da bo vse vajino, kadar naju ne bo več, do takrat pa boste poskrbeli, da nama ne bo hudega. Sta za to?« Brata sta spet obnemela, že drugič v kratkem času. Spet sta naslonila glavi v dlani in zajokala. »Kako naj ti povrneva?« sta ga spraševala, »tudi če nama podariš, je to veliko več kot sva sploh kdaj upala pomisliti.«

Meseci so minevali, večkrat sta se ozrla proti plazu, ki je še vedno grozil dolini s plazenjem, a bil je daleč od njihove vasi in hiše. Spominjal ju je na očeta, na nekdanje življenje, na skromno hišo, gozd in travnike, na njive in hlev. Tega ni bilo več. Imeli so le hišo, nekaj njiv, nekaj kokoši in vrta. Vse drugo so kupovali. Do službe sta imela blizu, tudi snega ni pozimi zapadlo toliko kot tam gori. Rože so prej zacvetele, le sonce se je prej skrilo za vršace kot tam zgoraj. Ni jim bilo slabo, le dom so pogrešali – in očeta.

Andreja Lenassi

Podnebnosti

V času študija sem se udeležil nekaj delovnih taborov v različnih državah. V spominu mi je ostal tabor v zimskih razmerah na severu Baltika na Poljskem. Bilo je precej hladno, zato smo se najprej spoprijateljili z njihovo vodko. Od takrat naprej je ne pijem več, saj se nisem po taki seansi najbolje počutil. Na tistem taboru sem se prvič spoznal z njihovo vroče-hladno kopeljo, ki ji pri nas rečemo savna. Sicer bolj primitivna - v stari leseni kolibi so z ogromno pečjo razgrelili prostor, potem pa so nas povabili še na hladno kopel v bližnje jezero, pokrito z ledom, v katerega so izklesali veliko odprtino. Vanjo so se potopili tisti, ki so se odločili za avanturo. Iz barake so stekli goli in se potopili v ledeni vodo. Junakov ni bilo veliko. Prednjačila so domača dekleta. Taka preizkušnja zahteva zdravo telo in močno srce, zato mnogi nismo tvegali, smo pa z veseljem gledali za golimi ritkami, ki so se oddaljevale proti

jezeru. Nekaj domačih fantov je nato na obrobje jezera odneslo oblačila, da so se lahko udeleženci potopa, ko so prišli na obalo, oblekli in se povrnitvi ogreli v baraki. Tako ostali nismo bili deležni še enega pohujšanja, pač pa smo bili zasmehovani, češ reve, niste si upali. Kasneje so sicer priznali, da tak potop ni mačji kašelj in da je potrebno biti previden. Drugačno klimo sem doživljal v Iraku, kjer smo za iraškega Sadama gradili vojaške objekte, ki so kasneje v iraško iranski in kuvajtski vojni končali v ruševinah. Suha klima, temperatura čez dan tudi do 56 stopinj ni dovoljevala kakšnih posebnih aktivnosti. Betoniranje smo opravljali v zgodnih jutranjih urah in v poznih večernih, pa vseeno kvaliteta betonov ni vedno zadovoljevala nadzora. Zahtevali so izkop takih betonov in naročili ponovno betoniranje. Ni bilo pandemij, alergij. Povožene živali so puščali ob cestah, kjer od njih ni ostalo nič. Bodisi zaradi plenilcev ali izsušitve. Ob normalni vlagi bi kaj hitro prišlo do bolezni. Še dandanes, ko ves svet trepetja pred covidom 19, iz bližnje vzhodnih in severno afriških držav ni veliko informacij o pandemiji, izjemoma iz Izraela, ki se pa uspešno spodada s to kugo. V severno afriških državah se je klima precej razlikovala in spreminjala. Tam, kjer je Sahara, so bile značilne visoke dnevne temperature in relativno nizke ponoči. Temu primerno se oblači prebivalstvo. Oblačilo jih podnevi brani pred visokimi temperaturami, ponoči pa jih to isto oblačilo greje. Pomembna je tudi zaščita pred drobnim in nadležnim prahom, nevarnim za dihala in oči. Padavin je bilo malo. Takrat pa, ko so bile, sicer kratkotrajne, je pesek vzcvetel kot rajski vrt, dva dni, potem pa je vroče sonce opravilo svoje in zopet samo pesek. Drugače pa je bilo v obalnem pasu Sredozemskega morja. Bujna vegetacija, hribovje Atlasa poraščeno s plutovinastimi drevesi, nižine ob obali pa uporabne za pridelavo zelenjave in grozdja. Zaradi visoke vlažnosti je tudi tu življenje težko. Zatohel zrak podnevi ni dovoljeval prebivalstvu zadrževati se zunaj, zvečer pa so oživali in cele družine so se podajale na sprehod. Če si zvečer pozabil pobrati posušeno perilo, je bilo naslednje jutro takšno, kot bi bilo pravkar oprano. V jutranjih urah so bile zaradi vlage v prometu marsikdaj težave. Če je zapihal veter in prignal prah iz puščave, so bile ceste podobne drsalnici, v ovinku smo morali voziti previdno, sicer si se hitro znašel v kanalu.

Podnebne spremembe – že desetletja poslušamo in vse bolj občutimo. Še posebej tisti, ki so neposredno prizadeti. Zaradi dolgotrajnih suš, poplav, znanost svari, politika se spreneveda, vedno bolj nam teče v grlo. Kaj nam povedo podnebne spremembe? Znanost pravi, da prihajajo iz severa, kjer se topi večni led. Vode naraščajo in grozijo, da bodo preplavile nizko ležeče pokrajine, celo države. Znanost tudi svari, da so pod večnim ledom »shranjeni« virusi, ki jih ne poznamo. Tudi iz juga prihajajo spremembe; gre za migracije milijonov ljudi, ki

zaradi podnebnih sprememb oz. željo po boljšem življenju težijo na sever. Severnjaki se temu množičnemu eksodusu upiramo in vse večji konflikti so na vidiku. Naša geo pozicija je takšna, da začutimo vpliv tako iz severa kot iz juga. Mene osebno enkrat bolijo kosti iz leve, drugič iz desne, pa ne vem, ali je to posledica vremena, ali so to posledice številnih potovanj od juga do severa, ali je pač revma, ali pa so to dobrobiti staranja. Verjetno vsega po malem.

Matjaž Kos

Po dobrem letu lockdowna

... ki je za večino nas bil nekaj neprijetnega, ker smo čutili izgubo svobode, prostosti v pravem pomenu besede, ker smo izgubili kompas glede svobodne prihodnosti in naših odločitev. Nekoliko egoistično pomislimo, kaj vse smo izgubili, kaj vse nam pripada in do česa vse smo upravičeni kot svobodna bitja. Pa vendar je še nekaj več, kar ne moremo spregledati. Vem, da je dan Zemlje 22. april in dan, ko naj bi dovolili Zemlji, da zadihala. Tokrat smo ji podarili leto, da je vsaj malo zadihala. Kako? Z lockdownom/popolnim zaprtjem smo zmanjšali obremenjevanje Narave.

Predstavljajte si pingvine v južni Afriki, kako morajo mladiče hraniti ponoči, ker so čez dan plaže polne ljudi, turistov, ki so napoti vračajočim se staršem s hrano v želodcih za "ta male". Velikokrat umirajo od podhranjenosti. Turistov ni, pingvini so lahko hranjeni večkrat na dan. Možnosti preživetja so veliko večje.

Predstavljajte si kite v Severni Ameriki, ki se lahko svobodno pogovarjajo med seboj in predvsem z mladiči, ki se prej zaradi hrupa ladij niso mogli. Celo nove pesmi pojejo. Matere lahko pustijo mladiče v zalivu in gredo same na lov, saj vedo, da jih bodo lahko slišale v tihem oceanu.

Predstavljajte si samico geparda, ki je ravno ujela gazelo. Skrita v savanski travi jo čakata dva mladička. Plen je težak, mama pokliče ta male, naj pridejo k njej, da ji po napornem lovu ni potrebno izpostavljanje sebe in plena ter mladičev ostalim plenilcem, mrhovinarjem. Mladi je ne slišijo zaradi radovednih safari oči, fotoaparatorov, smehljanja idr. Mati jih kliče večkrat, glasneje, izpostavlja sebe in naraščaj. V preteklem letu je lahko taista mati poklicala mladičke enkrat in tokrat so jo slišali in prišli k njej.

Prav tako so zadihala mesta, hrup se je zmanjšal tudi do 70%. V Jalandharju, mestu v Indiji, so prebivalci lahko opazovali neverjeten prizor – zagledali so Himalajo, ja, po desetletjih smoga so zagledali vršace najmogočnejše gorske verige na svetu.

Od 2. svetovne vojne pa do sedaj smo iz 2/3 ohranjene divjine prišli le na 1/3 in padanje še narašča.

Mislimo si, kaj vse smo izgubili, kaj nam pripada. Pa vendar obstaja živo bitje, pa četudi homo sapiens, ki zaradi tega zaduha. Medtem ko večina nas diha skozi maske, smo Zemlji dovolili, da zaduha brez nje. Kako bi bilo lepo, če bi to zavedanje nosili v sebi. Svobodo in pravico do kakovostnega obstoja si zaslužimo oboji, pa vendar ni vedno tako in včasih je svoboda za ene izključujoča.

Igo Race

Poplave in borba z njimi

Pa suša, žled in tako naprej. Hja. Tako, na prvo bi rekel, da niti ne vem veliko o tem in kako se boriti s poplavami, sušo in ostalimi vremenskimi pojavi. Sem pa kot tabornik doživel različne vremenske vplive. Sploh na taborjenjih je bilo vedno nekaj. Nobena od poplav ni bila prijetna. Razen tista v Tolminu. Mislim, da je bilo leta 2002. Večino časa je padal dež in ni nam ostalo drugega kot to, da smo zadevo sprejeli in izkoristili vremenski direndaj sebi v prid. Blata je bilo za izvoz, voda se sploh ni umaknila in premočeni smo bili skozi in skozi. Okolje je bilo idealno za blatne športe. Tako smo igrali blatni nogomet, imeli blatne kopeli, spali na blati postelji itd. Pravzaprav sploh ni bilo tako slabo. He. Čeprav je bilo vmes tudi nekaj sonca, ki je žgalo, ko se je pokazalo, je potem dež kar vztrajal pri svojem in razmakal, namakal in prelival po dolgem in počez, tako, da je bilo sonce bolj za pozdrav kot kaj drugega. Ampak, kot taborniki smo se skupaj borili (bolj v smislu organizirajmo si prostor, da ne bo poplavo prav vsega in si rekli, uživajmo) in si ustvarili ambient za preživetje desetih čudovitih dni. Drugače pa ja, moje prvo taborjenje, misim, da nekje leta 1994 v Kamniški Bistrici. Nebo se je zaprlo in voda se je dobesedno zlila nad taborni prostor. V kratkem so nas starešine začele pobirati iz šotorov. Prenesli so nas v večji, štabni šotor. Ko smo bili vsi zbrani na kupu, smo lahko samo še gledali, kako je tabor odplaval po svoje. Grozno. Ampak resnično grozno. Sploh za sedemletnika. Na srečo je bila zraven koča, v katero smo se zavlekli in preživeli nekaj dni tam, kjer so nas lastniki prijetno sprejeli in oskrbeli. Tistikrat res ni bilo moči veliko storiti, le pobrati najnujnejše stvari in se umakniti na varno. Potem pa

tabornik zraste, doživi in preživi na nadaljnjih taborjenjih še in več in si pridobi življenjsko uporabne izkušnje, kot znati predvideti nevšečnosti. Lahinja, mislim da. Ne vem, katerega leta. Odpravili smo se na tridnevni »hajk« do tabornega prostora. Če se prav spomnim, nas je kmalu dosegla prijetna nebeška kapljica. Ni se ustavila naslednjih pet dni. Ko smo prišli do zavetja (policijski objekt za urjenje psov), smo se utaborili in se pripravili, da preživimo noč tam. Bil je drugi dan hoda. Seveda, kaj kmalu je prišla patrolja in ni bilo druge kot spakirati stvari in se odpraviti na pot. K sreči so nas prišli iskati starešine s tabornega prostora. Prihod je bil vse prej kot prijeten. Vse je plavalo, dobesedno vse. Vključno z ognjiščem. Zanimivo je bilo to, da je voda najbolj drla ravno čez sredino tabora, kjer je bilo ognjišče. Ni bilo kaj storiti. Tisti, ki smo ostali, smo spali nekaj dni pod štabcem in upali, da bo kaj kmalu konec vsega. Ampak ne, ni bilo. Morali so nas starši priti iskati in na žalost je bilo taborjenje skrajšano. A smo se veliko naučili. Naslednje leto smo ponovili taborjenje na istem tabornem prostoru. Tokrat smo se pripravili. Krampe in lopate v roke in na juriš. Skopali smo jarke okrog šotorov, poglobili strugo po sredini tabora, kjer je bilo ognjišče, in seveda tudi dvignili ognjišče. Prvi del je bil pripravljen. Vse ostale poplavne stvari smo planirali sproti, ko se je dežna situacija zgodila. Smo pa vsak dan pripravili ognjišče, ga pokrili in upali, da bo zvečer zaplapolal ogenj. Čeprav je bil ponovno deževen tabor, smo vseeno imeli občasen ogenj, pod katerim je tekel hudournik. He. Torej, borba z naravo. Hmmm. Kaj pa vem. Danes to vidim bolj kot prilagoditev, kot pa borbo z/proti naravi.

Luka Butinar

Pozabljena rokavička

Mama in fantek Lan sta se odpravila na sprehod v gozd. Bila je huda zima in Lan je imel debele, tople rokavičke. Med hojo je Lan nenadoma zagledal na nekem drevesu gnezdo z jajčki. Narahlo jih je pobožal. Medtem je izgubil rokavičko, vendar tega ni čutil. Šele čez nekaj časa je mamica opazila, da ene rokavičke nima: »Kje pa imaš rokavičko?« Čez nekaj dni sta šla iskat rokavičko. Ko sta jo našla, je Lan opazil, da so se v njej naselile ptičke iz gnezda. Mama in Lan sta odšla domov zopet brez rokavičke. Naslednjega dne pa sta od doma prinesla ptičjo hišico in vanjo natresla še zrnja. Ptičke so se preselile v hišico in fantku vrnilo rokavičko. Ko sta prispela domov, je mama za večerjo pripravila velik lonc in zgodbe je konec.

Sonja Rak

Prispevek k podnebnim spremembam

Podnebna Zgodbarničica

Učenci 2. r. OŠ DBB pod vodstvom mentorice Martine Kandare

- Ko je poledica, lahko zmrzne voda; ko avto gre hitro po cesti, lahko pride do nesreče. *Luka Panić*
- Ko je zelo mrzlo, je poledica, zato avti ne morejo vozit. *Eris Haskić*
- Ko je mrzlo, pijem vroč kakav. Ko je poledica, mi drsijo gume. *Stefan Cvijić*
- Poletje me moti, da ne pada dež, da je suša in me pikajo komarji. *Vaja C.*
- Ko je zelo vroče in pada dež dosti cajta, to mi ni všeč. *Ela*
- Meni ni lepo, ko me opeče sonce. *Viktorija*
- Ko je poletje in toplo me moti, ko me opeče sonce in moti me, ko pridejo komarji. *Roni.*
- Ko je vroče in dolgo ne dežuje, rože ovenijo in zagori. *Luka T.*
- Ko je poledica, lahko pride do prometne nesreče. Iskrice od vlaka pa lahko zanetijo požar. *Tita*
- KO je poletje, mi je všeč, ko se špricamo z vodo. Ni mi všeč, ko je zima, ker se ne moremo špricati z vodo. *Tija K.*

Puška na laštrik³ in sinica

Prvi v skupini je hodil Jakob, ki je imel v roki leseno puško na laštrik, ki jo je sam naredil. Za njim so hodili ostali njegovi prijatelji, bajtarski otroci, Boris, Franc, Klelija in Elza. V skupini za njimi so bile še tri punce iz kmečkih družin. Pred Jakobom se je na desni strani kakih 20 metrov naprej na rešelikovem grmu zaslišal znani: »Ci-ci-fuj, ci-ci-fuj«. Jakob je hitro prislonil leseno kopito puške, ki jo že prej naprožil, k ramenu, jo približal licu, pomeril in ustrelil. Iz rešelikovega grma je na pot padla mrtva sinička. Takrat se je iz ozadja zaslišalo: »Ubijalec, fašist, Nemec, boja, morilec, hudoba živa! Kaj ti je uboga sinička naredila.« Jakob se je pravkar hotel pohvaliti za dober zadetek, a čuj sedaj njegovo družčino! Fanta sta molčala, a punce iz skupine se nikakor niso mogle potolažiti ob smrti nič krive siničke. Žaljivke so se kar vrstile. Fantje so se spogledali in molčali. Morda pa ni bilo prav, da je Jakob ubil nič krivega ptička. Dekleta so žaljivke zaključile z besedami: »Ne bomo se več

---

³ elastika

družile z vami, če boste ubijali nič krive živali« in so se obrnile ter jezne zapustile skupino treh fantov. Jakob je ugotovil, da je z leseno puško na elastiko, ki usmerja bolj ravno kamenček proti cilju, velika možnost točnega zadetka. Zato si je pri svojem ujcu (mamin brat) nabavil lepo smrekovo desko, jo oblikoval kot puško in jo priredil za streljanje. Le elastike so bile daljše in mehanizem za sprožanje ga je precej časa mučil. Zato pa je povabil svoje prijatelje, bajtarske fante in deklice, pa še one tri kmečke deklice, da bodo videle rezultat njegovega dela - dobro puško na laštrik. In ko je vse to izpeljal, pa taka sramota! Najbolj mu je šlo v nos, ker sta tudi obe bajtarski puncici povlekli s tremi kmečkimi. Morda pa imajo prav, saj se je vseh pet deklic dobro medsebojno razumelo. Namesto da bi bil to pričakovani dan pohval in uspehov, je vse skupaj izpadlo ravno obratno. In bil je glavni krivec za uboj nič krive živalice. Jakob je žalostno odnesel puško na laštrik domov in potem so se fantje sestali skupaj pri Franetu. Čez čas sta se jim pridružili še njihovi dve deklici. Po dolgem pogovoru, prepirih in raznih zatrjevanjih so vsi skupaj prišli do sklepa, da ubijanje nič krivih živalic ni pravilno početje. In takrat so sklenili nekaj, kar jih je zaznamovalo za vse življenje: Ne bomo ubijali ali mučili nič krivih živali, pa naj bodo to ptice, kače ali druge živali. Jakob, Boris, Franc, Elza in Klelija so bili otroci iz bajtarskih družin. Kmečki otroci so z zaničevanjem gledali nanje. Zato so Boris, Jakob in Franc, da bi na nek način zmanjšali sovraštvo, poskušali na razne načine z dobrimi deli to uresničevati. Ker se z bogastvom niso mogli pohvaliti, so se morali izkazati na drugačen način. In tako je Boris vsak dan treniral metanje kamenja: na 20 metrov je na tak način zadel vsak cilj. Franc, ki je bil najmanjši, je bil najboljši plezalec na drevesa v vasi in ni ga bilo drevesa, pa četudi zelo visokega ali najvišjega, da ne bi splezal nanj. Jakob pa je za napredek uporabljal svoje znanje. Bil je zelo dober v šoli in rad je pomagal vsem, ki so bili slabi pri učenju. Ker je mnogokrat pomagal pri učenju kmečkim fantom, so ga nekako spoštovali. Da bi pa ti naši trije bajtarski otroci skupaj z bajtarskimi puncami bili enakovredni, se je vseh pet cele dneve družilo. Klelija je bila bolj športni tip in je vskočila v vsak pretep. Ker je bila velika, so se jo kmečki otroci izogibali. Elza je bila bolj preudarna in njene zvijače so vedno imele močan pomen. Vsi so se enako učili, metali kamenje, plezali, hitro tekli, zelo dobro zadevali tudi s fračo. Skupaj z deklicami so plezali v jame, igrali nogomet, se potapljali. In tako so s svojim pridobljenim znanjem izravnali revščino glede na odnose s kmečkimi otroki. Njihovo znanje jim je večkrat pomagalo, da so lažje preživeli dan. Kmetje visokih dreves niso obirali in plodovi so ostajali neobrani gor. Da so jih bajtarski otroci pojedli, je poskrbel plezalec Franc. Da so na paši svojih koz pojedli kaj dobrega, je poskrbel Boris, saj je s kamnom zadel bežečega zajca - le redkokdaj mu je ušel – in pojedina je bila tu. Jakob je s fračo zadel najdebelejše jabolko ali hruško. Da bi bili že

takrat v mladosti boljši od kmečkih otrok, so se naučili tudi cepljenja sadnega drevja. Tako so med pašo koz spomladi pocepili vse rešelike in drobnice (divje češnje), pa mnoge lesnike (divja jabolka). V nekaj letih so imeli na pašni gmajni obilo sadnih dreves in veliko sadja za hrano. Življenje je teklo dalje. Odšli so po svetu, se včasih vračali v svojo vas, se srečali, nasmejali, se pogovorili, a njihov sklep iz mladih dni je ostal. Klelija je postala zdravnica, Elza vneta borka za ohranjanje narave, Boris je do smrti vsakemu otroku v vasi naredil ptičjo hišico, Franc se je ponesrečil na dirki, Jakobu pa se je uresničila želja in je končno postal kmet. Že precej star še vedno stika po grmovju in opazuje ptiče pri gnezdenju in skrbi, da do gnezd ne pridejo nepridipravi in drugi naravni škodljivci.

Vladimir Grželj

Scefrana

Hvala Bogu! Za ta teden sem končala. Vsebino vedra izliješ v školjko, krpo, ki je v resnici majica, izpereš v čisti vodi in jo temeljito ožmeš. Po stopnicah se spustiš na dvorišče, stopiš do vrtno ograje in čeznjo obesiš mokro krpo. Raztegneš jo in iz navade poravnaš gube, ki so se naredile na robovih.

*Nameniš se do klopi in sedeš, senca, ki jo meče košata lipa, te prijetno hladi. Opazuješ kosa, ki skaklja ob vrtni ograji. Pogled ti zdrsne k majici, ki – sedaj že skoraj suha – plapolata v vetru. Pomencas si rahlo vnete oči. Nagneš se nazaj, premlevas in si mrmraš v brado. *Cenena roba, le eno poletje mi je služila. Že res, bila je prijetna za nošenje, zračna, tudi pot je pila, kot je treba. Prala sem jo vsak večer in si jo zjutraj ponovno oblekla. Kljub temu mislim, da se je prehitro scefrala. Je kriv material ali nad njo visi prekletstvo? Po tem, kar sem sinoči videla, bi verjela, da gre za slednje.**

Zavzdihneš in miže podoživljaš dokumentarec o Indiji, ki si ga sinoči gledala na prvem programu.

Vidiš bombažno polje, prepuščeno sunkom vročega vetra, ki temni pod indijskim soncem. Rja se zajeda v robove listov, od tam pa se nezadržno širi proti sredini. Obolele rastline slabijo. Povezovalka govori o malih kmetih, ki so prepuščeni izkoriščanju multinacionalk, govori o slabih semenih, ki jim jih te vsiljujejo, o škropivih, ki naj bi rešila pridelek. Žal z njihovo uporabo zastrupljajo zemljo, zrak, sebe in svoje družine. Tudi tisto, kar zraste, je kontaminirano.

Na ekranu se pojavi v cape oblečen Indijec, nerodno mu je, zato ustnice sili v nasmeh. Ob tem razkrije še edini zob, ki mu štrli iz zgornje čeljusti, medtem ko v narečju pripoveduje o svoji nemoči in strahu, ki da ga vse bolj gloda. Zaveš se njegove revščine, zato skušaš čim več izvedeti, trudiš se brati slovenske podnapise, ob tem se jeziš, ker zaradi nerodno prekritega angleškega zapisa ne moreš vsega razbrati. Podnapis postane bolj čitljiv ravno takrat, ko človek na ekranu zavzdihne in omeni mahuo, požirek katere mu je edina tolažba.

Besedo spet prevzame povezovalka, govori o alkoholu, ki naredi že tako velike skrbi nerešljive. Vse gre samo še navzdol. Pijani kmet pretepa ženo, tudi nad otroki se velikokrat znese. Najhuje je, ko trgovec pridelek ovrednoti kot najslabšo robo in ga odkupi za mizerno vsoto, ki ne zadostuje niti za pokritje stroškov. Uboga para se takrat zave, da mu grozi izguba zemlje, ki je prehajala iz roda v rod. Zato se odloči za smrt in se zastrupi s prav tistim fungicidom, ki ga je uporabljal za zaščito rastlin. Revež je rešen, družina pa v še hujši bedi.

Zdaj se na ekranu pojavi Indijka v izpranem sariju, izmozganega obraza in ugaslih oči, ki pove, da je ena izmed vdov. Govori o večerih, ko je mož pijan prikolovratil domov. O kletvah in obkladanju z žaljivkami, ki so se skoraj vedno sprevrgle v pretep. Še dolgo potem, ko je pijani zasmrčal na svojem ležišču, ona ni mogla umiriti hlipanja. Iz nosu se ji je vlekla krvava sraga, ki ji je preko zgornje ustnice polzela v usta in se tam kot slana začimba mešala z grenkobo. Podplutbe pa so še tedne ostajale neme priče brc. Pove tudi, da je po moževi smrti ostala brez vsega. Zemlja je bila prodana na dražbi, tako da zanjo ni dobila niti rupije. Zato se je odločila z otroki oditi v mesto in si tam poiskati delo. Kljub vsemu se v njenem glasu čuti nekaj tistega za ženske tako značilnega optimizma.

Kot bi hotela z njo, se kamera preseli v mesto in se tam sprehodi po zastareli predilnici. Režiser predstavi žensko posivele polti, z mehurji na koži in s krvavo razpokanimi prsti. Pripoveduje, kako je pred par leti, v času velike suše, vsa sestradana prišla iz domače vasi daleč na jugu. Napredla da je na tisoče kilometrov niti, ki pa je v zadnjem času vse bolj zamazana s krvjo. Ve, da si je tu uničila zdravje. Zdaj je samo senca, ki iz dneva v dan čaka, da jo odpustijo, in si bo prisiljena poiskati prostor na pločniku med garjavimi psi in tam počakati na smrt.

Sledijo posnetki iz tkalnice, kjer se stroji nikoli ne ustavijo, drdrajo noč in dan. Kamera sledi najmlajši tkalki, ki se oblečena v mahedrave hlače in tuniko urno pomika po obratu. Povezovalka zanjo pove, da nima niti štirinajst let. Dekletce je prava lepotica, žal upadlega

obraza, z očmi, polnimi hrepenenja in zatrte želje steči ven, zazreti se v nočno nebo in vsaj še enkrat občudovati jutranjo zarjo. Povezovalka doda še nekaj stavkov o neprimernih prostorih, prahu in kisiku, ki ga je le za vzorec. Zato imajo tu zaposlene tako porumenelo polt in temne podočnjake.

V šivalnici je še huje, tu se nad delo sklanjajo še veliko mlajše deklice. Od povezovalke izveš, da je prav v času snemanja slišala mamo osemletnice, kako se je zahvaljevala šefu, ki je hčerki dal delo.

V zatohli kleti šivalni stroji z vročično naglico prebadajo otroški smeh. Kupi majic pa rastejo in rastejo.

Zdrami te rahla sapa, ki zaveje od zahoda. Skloniš se naprej in si pobožaš otekla kolena. Potem pomisliš, *naslednji teden dobim pokojnino, ko na pošti plačam položnice, moram skočiti še v bližnji diskont in si tam za drobiž kupiti novo majico.*

Ivanka Kostantino

Simbioza, ki boli

Moji koraki v bližnji sadovnjak so tokrat počasni in težki. Komaj premikam noge. Pa ne zaradi snega, v katerem puščam mokre sledi, ne, ne. Zaradi strahu, ki mi je celo noč plitvil dih in mi kratil spanec, zaradi bojazni, da ne bom prenesel pogleda na jablane, ki morda zopet ne bodo rodile, nisem spal. Sploh nisem zatisnil očesa. Niti minute. Pa saj stoje ni moč spati! Hodil sem po dnevni sobi in neprestano pogledoval na merilec zunanje temperature ter skozi okno, kjer se je dogajalo tisto, česar smo se vsi bali in kar so napovedali meteorologi. Zunaj je snežilo in zmrzovalo. Ker upanje umira zadnje, sem ga držal pri življenju, dokler merilnik ni izpisal minus šest stopinj Celzija. Takrat sem ga brez obotavljanja pustil umreti. V meni se je takoj za tem oglasila slaba vest, češ da sem prehitro vrgel puško v koruzo, a sem jo na hitro utišal. Vedel sem, o ja, celo prepričan sem bil, da trgatve letos ne bo. Ženino nagovarjanje k pozitivnemu razmišljanju mi je šlo pošteno na živce.

Bliže sem kraju soočenja z resnico, bolj me stiska v prsih, težje stopam in plitvejši diham. Kljub mrazu se potim. Za trenutek obstojim pred vhodom v z visoko žico ograjen sadovnjak in zbiram pogum za soočenje s posledicami nočne zmrzali. Vstopim. Že pogled na najbližjo jablano mi potrdi moje domnevanje. V roke jemljem brstiče in jih prirezujem, da bi ugotovil,

ali je tam, v njihovi srčiki, še kaj življenja. Že po prvem prerezu vem, koliko je ura, a prerežem še drugega, tretjega, desetega, saj mi je težko priznati, kar sem vedel že vnaprej: trgatve letos ponovno ne bo. Tako kot predlani. Pravzaprav so pozebe postale trajnica. Zadnja leta bolj ali manj redno redčijo moj pridelek tako na polju kot v sadovnjakih. Nasad imam že skoraj 40 let, pa takšnih temperaturnih nihanj, kot sem jim priča nekaj zadnjih letih, ne pomnim. Le kaj se dogaja? Bo sadjarska prihodnosti odslej taka? Naj vztrajam? Česa naj se še lotim, da ob morebitni naslednji pozebi ne bom imel popolnega ekonomskega kolapsa? Oba z ženo živiva od tega, tako se ne bo dalo naprej. Svoj davek si je lani vzela še epidemija. Zalotim se, da govorim glasno. Vseeno mi je. Naj me sliši cela vas, nič ne skrivam. Ne jeze, ne žalosti, ne razočaranja, ne upognjenega telesa, prepolnega brezupa in bolečine. Če preobilja čustev ne bom izpihal, se bom razpočil. Začnem se pogovarjati z jablanami, ki skrušeno zrejo v tla. Čutim njihovo bol. Zares jo čutim. Tolikšna je kot moja. S pogledom jih objemam in jim dopovedujem, da nimajo prav nič z mojo jezo, da se mi smilijo, ker zopet ne bodo rodile, da sem žalosten, ker ljudje zavestno izkoriščajo naravo in tako delajo škodo sebi in drugim, da nas ne čaka nič dobrega, če se ne bo konec te človeške požrešnosti in samozadostnosti. Govorim, govorim, govorim. Postajam lahkotnejši. Telo se nekoliko vzravna, a duša še vedno ječi. Poskušam ne misliti na ekonomske posledice nočnega masakra v mojih sadovnjakih in se napajati s sončnimi žarki, s katerimi me tolaži nebo, a ne prodrejo vame. Ne morejo. Ne pustim jim vstopiti.

Sadjarstvu sem predan z dušo in srcem. Prav tako kot brkinski zemlji, na kateri sem rasel, dozorel v prekaljenega sadjarja, moža in očeta in kjer počasi razmišljam o upokojitvi. Vonj rodne grude me vedno znova umiri in napolni z zaupanjem. Pogled na cvetoče jablane in čebele, ki jih obletavajo, v meni budi navdušenje in čudenje nad STVARSTVOM, nad NARAVO, v katero vedno znova vstopam kot v posvečeni prostor: tiho, s spoštovanjem in s hvaležnostjo. Z njo imam intimen odnos. Je del mene. Nanjo mislim ves čas, vse dni v letu. Vrasel sem vanjo in ona vame. V njej sem pognal korenine in se doжил z njenimi sokovi, se z njimi opijal in treznil. Prijazno me gosti že več kot šestdeset let in v zameno pričakuje le spoštovanje. Gostoljubja sem se nalezal ravno od nje, ki je moj izbrani in najljubši življenjski učitelj. Odnos med nama je simbioza, ki prerašča okvire kmetovanja, sadjarjenja. Dihava z istimi pljuči. Njen vdih, moj izdih, in obratno. V največje zadovoljstvo mi je, da s to ljubeznijo do narave zastrupljam vnuke. Tu in tam ga razpršim tudi po šolski mladini, ki pride na ogled naše kmetije. Močno upam, da vsaj kakemu zleze pod kožo.

Zapuščam sadovnjak. Ne, ne bom šel na ogled še v ostale tri. Ne morem gledati tega *jada*. Naj sonce jablanam posuši solze, pa pojdem.

Jerica Strle

Solata

Ob hiši, ki sta jo Jos in Ela pred leti kupila, je bil velik urejen in z žičnato mrežo zagrajen vrt. Ograjo je Jos takoj prvi teden podrl in vrt zasejal s travo.

- Saj vrta sploh ne rabiva, samo kazi hišo. Kuhava skorajda nič. Veliko jeva zunaj. Pa tudi Jos pravi, da on že ne bo gledal posajenih fižolovk okrog hiše in tudi tisto drugo vrtičkasto ščavje, ki samo kazi okolico, mi bo zmetal ven, če si bi slučajno drznila nasaditi ga. Pa tako ali tako je treba najprej narediti fasado na hiši, pa urediti notranjščino, do takrat bova pa še kar tu v bloku. Jaz pa naj tja, skoraj kilometer daleč klaftam po solato. Saj nisem zmešana, mi je Ela razlagala ob kavici.

Tiho sem bil. Prikimaval sem ji. Kaj pa naj bi?!

- Ko pa se preseliva, kar bo pa mimogrede rečeno kaj hitro, saj Jos je priden in zagnan kot le kaj, potem pa mogoče.

No, tisto kaj hitro se je razvleklo kot štrumpantelj⁴ na celih deset let tako, da se jima je medtem rodil otrok, ki je že pričel hoditi v prvi razred osnovne šole, oni – zdaj trije – pa so še vedno nastanjeni v isti majhni garsonjeri v našem bloku in Ela še vedno vsak dan hodi k nama na kavico in nama razlaga njune velike načrte.

- Veš, Jos zdaj dela štukature po stropu in stenah, najprej sem se jezila, ker ureja vse sobe v starinskem stilu in dela finese, pa starinsko pohištvo obnavlja za notri.

- Kuhinje pa veceja ti pa še sedaj ni zrihtal, sem se moral vmešati.

- Seveda, ampak to zato, ker je prej vse ven vrgel, ker ni bilo takšno, kot bi on rad, staro je bilo in iztrošeno.

- Pa saj ljubi starine, se nisem mogel zadržati, pa me je preslišala, ko da seml zrak in nadaljevala.

---

⁴ hlačne nogavice; najlonke

- No, sedaj mi postaja kar všeč. Lepo hišo bova imela. Da ti vidiš, kako lepa je spalnica!

- Kot muzej, sem se tiho namuznil, Klara, moja ljuba, pa me je spod čela gledaje, s komolcem sunila pod rebra, da sem kar zazeval, in rekla:

- Res, lepa bo. Pa saj je že sedaj.

- Hiša bo že lepa, sem dejal, ne oziraje se na Klarine poglede, dom pa to nikoli ne bo.

- Kako to misliš? me je pogledala Ela.

- Povsem preprosto, sem odvrnil. Jos bo naredil lepo hišo, v kateri bo vse poglancano in poštirkano, da se ničesar ne boš smel dotakniti. Otroka boš morala imeti najbrž kar v kot prislonjenega, da ti ne bo v tisti lepi kletki česa zamazal ali potrl. To pa ni dom. V domu mora domače dišati. Kot pri nama. Dišati mora po gospodinjstvu in gospodinji. In vščenil sem Klaro v lice, da se je rde zahihitala ter nadaljeval: dišati mora po juhi, pečenju, po prevretem ali prismojenem mleku, če hočeš. Dom mora biti živ, v njem se mora razlegati smeh, kdaj pa kdaj tudi jok, ščebet otrok, loputanje z vrati, pa kakšna pesem, pa kaj malega mora biti razmetanega in popacanega v domu, da živi – tista vajina hiša pa je že sedaj mrtva in bo takšna tudi ostala.

- Ti si butelj! mi je zabrusila.

- Seveda sem, sem se nasmejal, vendar butelj, z domom v katerega še ti rada prideš na kavico, ki je doma še kuhati ne smeš, ker je tvoj super dedec ne pije in mu smrdi.

Pogledala me je, ko da sem ji najmanj Josa zaklal, izpila še vročo kavico, kakor izpije presušen pijanec kozarec tolkovca⁵ in rdeča v obraz odšla. Pa ji ni nič koristilo. Drugi dan je že spet prifurijala k nama in nama ob kavici jela razlagati, kako dober da je njen Jos in priden, pa kaj vse imata in kaj vse še bosta imela v svoji hiši in kako ji je vseeno, če se še ne bodo kar selili, da se le bodo in to v res prelepo in do konca izgotovljeno hišo, ne pa v takšen star skedenj, kot je bila hiša prej. Tako je Ela kar nekaj let živela v vseenosti do vsega. A, ko je pričela od raznih enako zmedenih sodelavk, kot je sama, in drugih sorodnih bitij (ki jih nikoli ne zmanjka in bi resnici na ljubo bilo človeku brez njih življenje prav dolgočasno), dobivati razne bio, eko in bogvedi kakšne še podatke in nasvete ter z njimi v paketu tudi nore popadke aktivnosti, ki se pri pretirano navdušenih in vzhičenih bitjih tako radi pojavljajo, se je pa

---

⁵ jabolčnik

jezila.

- Vidiš, mi je rekla, lahko bi imela svojo solato, svoj vrt, je pa ta cepec od Josa napravil iz vrta zelenico.

- Pa saj si govorila pred leti, da ga sploh ne rabita.

- Pa ga. Rabiva ga in imela ga bom! Seveda, ne bom sedaj uničila tiste lepe zelenice.

- Popeglane, sem bleknil.

- ... sem se pa z bratom dogovorila, me je preslišala, da mi doma na kmetiji odstopi kos njive za majhen vrtiček.

To bi bilo še kar v redu, če ne bi njen brat živel na drugi strani Kozjaka, trideset in nekaj kilometrov stran od tod, zato si nisem mogel kaj, da ne bi tega cinično omenil.

- Pa boš utegnila v nedeljo pred kosilom skočiti gor po šnitlih⁶ in po solato?

- Seveda, je trdila, to sploh ne bo problem, saj bom spotoma iz službe ali pred njo. Res se zdi daleč ... ampak ... saj redno obiskujem brata, pa mamó ... bom pa še solato ... Spotoma, ko grem v službo.

Delala je namreč v gostilni kot natakarica, nekje na pol poti med domom in domom.

- Pa vseeno, ali ne bo to gor pa dol malce nerodna reč, kaj?

- No, ja. Bom pa le imela domačo in zdravo solato, pa paradajz in vse drugo. Veš, kako je solata draga!

- Vem, vem. Pa bencin tudi.

- Kaj hudiča pa ima bencin s solato? me je debelo pogledala.

- Nič, nič, sem odvrnil.

- Pa paradajz je v trgovini tudi tak, je nadaljevala začetó, kot da bi bil na pol plastičen.

- Ja, ja, sem prikimal, mislil sem si pa svoje. Saj ne, da se ne bi strinjal s tistim o

---

⁶ drobnjak

paradižniku, le vse skupaj se mi je malce neumno zdelo. Prej je namreč vsa leta niso nič motile plastične solate in 'vse drugo'. Tistih nekaj sto metrov od tu do hiše se ji pa še sedaj zdi neskončna daljava, vožnja v službo pa tudi neizmerno velik strošek. No, brat ji je ustregel, pa je posejala solato in posadila paradižnik. Drugi dan je že tekala po bajti in se čohala za ušesi.

- Kaj pa ti je? sem jo povprašal na hodniku, kjer je mencala sem ter tja in si z nečim težkim razbijala glavo.

- Ah, nič. Solato moram iti zaliti, je odsotno dejala.

- Pa ti je avto crknil, al kaj? sem jo radovedno in že malce škodoželjno povprašal.

- Ne, ne. Le nobene pametne posode za vodo nimam.

- Kaj, a nima tisti tvoj brat kakšne kangle, ali vsaj vedra? Ima vendar kmetijo, kaj ne? Sem jo začudeno pogledal. Sicer pa vzemi enega izmed tistihle veder, ki jih imamo tamle v ropotarnici, pa bo.

- Ja, sem že razmišljala, vendar ... jaz bi vodo peljala od tukaj gor.

- Kaj? Pa mi menda ja ne boš rekla, da je naša voda boljša za zalivanje solate.

- Ne, ni to ...

- Kaj pa potem? A tam pri bratu doma nimaš vode?

- Imam, imam, vendar njiva je malce stran od hiše, v dolini. Jaz pa bi rada hitro ... pred službo, veš. Ne bi rada hodila domov, pa spet na vrt, me že tako za čas baše. Zato ...

- Aaa, to?! sem bleknil, v tem primeru je zate vedro resnično brez vrednosti, in sem odšel mimo nje v svoje stanovanje. Ela pa je obstala tam sredi hodnika in tuhtala še naprej o vedru in vodi. Ne vem sicer, ali je razumela, kaj sem ji hotel povedati o vrednosti vedra, ali ni, je pa po pradavni ženski intuiciji dojela, da je vrednost vedra in vseh drugih sorodnih posod v njihovi praznini še posebej takrat, ko je ta praznina zapolnjena – v tem primeru – z vodo. In v tem primeru bi vrednost praznine spet narasla, ko bi se vedro klokotaje izpraznilo na vrt in bi bila solata končno zalita, vendar je vedela, četudi o tem ni kaj prida razmišljala, da sklop raznih naravnih zakonov, ki so jih modri kmetje in ostali – z naravo povezani ljudje poznali in upoštevali že veliko prej, preden so jih razni znanstveniki formulirali, ne dopušča vodi ostati v

napolnjeni praznini vedra, če le to poskakuje po razklopotanem avtomobilu trideset in še nekaj kilometrov daleč, prek hribov in dolin, glavnih in stranskih cestah, po asfaltu in makadamu in za povrh še po kolovozu tja do njiv. In ker je to vedela, ji je kaj kmalu šinila v glavo nova ideja in glej jo spet na mojih vratih.

- Poslušaj, rabila bi kakšno kanto.

- Kakšno kanto? sem se delal neumnega.

- Kanto za vodo – kanister.

- E, ljubica zlata, ga pa nimam.

- Pa veš mogoče, kdo bi ga imel, da mi ga posodi.

- Ne, sem odrezal, kupi si ga, hudiča! Tamle čez cesto v Kmetijski trgovini imajo zagotovo kake kante in kanistre.

- To že, ampak, veš, saj ga ne rabim zares. Kaj bi denar stran metala!

- Kako ga pa potem rabiš, če ne zares?

- No, za dva do tri dni bi si ga sposodila, da zalijem posejano solato pa paradajz.

- A, potem pa ne več?!

- Ne. Potem se bo pa že prijelo.

- Pa Bog bo dež dal, kaj? sem bil malce zajedljiv. Drugo leto pa že ne boš več sadila – bo še od letos ostalo.

- No? me je preslišala, mi boš povedal, kje naj si ga sposodim?

Saj sem vedel, še sosedka je imela v kleti dve ali tri desetlitrski posodi s tesnilnim pokrovom za privitje, pa sem vseeno tuhtal, kot bi ne imel pojma, kdo bi lahko imel kakšno posodo. Potem pa sem se (ko se je vse skupaj že malce dolgo vleklo in se mi ni ljubilo več stati med vrati), spomnil in sem jo poslal v sosednjo vas k znancu kakšne štiri kilometre stran v povsem nasprotno smer od tiste, ki bi jo morala opraviti do vrta. In je, ženščina zmedena, res šla. In si je sposodila kanister in tri, štiri dni hodila zalivat solato, dokler se ni prijela. Nekaj časa je šlo vse kot po maslu, potem pa so solato napadli rdeči lazarji, ki nimajo nobenega pravega

spoštovanja do tuje lastnine, pa v trgovini je solati padla cena in se je ni splačalo doma več gojiti. Paradižnik je pričeval gniti, ker je to pač neumna rastlina, ki se pusti skozi dežne kapljice kot skozi lupe napekati soncu, da ga uničuje, pa v Mercatorju se sedaj dobi že oni holandski ali kakšen že, ki je veliko boljši kot domač, sočen in okusen, da še Jos nobenega drugega noče, fižol so pa srne pojedle, pa saj se tudi ne splača, saj je z njim samo delo, profita pa niti malo, pa še prekle moraš imeti dovolj velike in vse to, pa je opustila vrt že pred jesenjo.

Njen brat ima spet celo njivo, Jos še kar ureja hišo in jo opremlja s starinskim pohištvom, otroci rastejo, letni časi se menjujejo, ljudje okrog mene se starajo, midva s Klaro se seliva v večje stanovanje, ona pa še kar perpetuira pri nama na kavici, z vsak dan novo, varčevanju in zdravemu življenju podvrženo idejo v glavi.

Solata (pa najsi bo maslenka, ledenka ali kosovka; berivka, rozetasta, glavната ali štrucarica), tista listnata zelenjava, ki se po uradnih dokumentih imenuje *Lactuca sativa*, pa ne da bi o zgoraj omenjenih stvareh karkoli vedela, neumorno prerašča svet in tako in drugače napravljena napolnjuje človeške domove. Briga jo za ideje neke Ele.

Tomaž Mahkovic

Sproščeno otroško življenje

V ranem jutru po travi rosa se sveti,
po dolinah pa meglica s soncem se izgubi,
to je upanje, korajža vseh ljudi,
da v naravi sproščeno se živi.
Otrok smejoče vstane z zaspanimi očmi
na prosto s hiše steče, si z zemljo noge opravi,
veselo vriska, da na daljavo se glasi.
Po kamenju poskakuje, ostrina ga zaboli,
to pa je najlepše, da bos si veselje privošči
po topli zemlji, noga se v mehko utopi,
med prstki topel občutek se ti v mislih zasveti.
Po mrzli rosni travi, mrzlo jutro te prebudi,
veselo tekal, skakal, tako srečen si,
da kot angel s peruti ti misel v nebo poleti,

okrog tebe pa vse zaživi, še ptiček ti žvrgoli.
 Blato okrog kala, igrala sem se vedno rada,
 vsa mokra, umazana sem bosa po blatu čofotala,
 občutek nežnosti ti naredi, ko blato ti med prstki gor beži,
 da prstke ti pokrije, kot rožice se blato po njih razlije.
 Po pokošnem travniku vse štrli, zbada, ojej, ojej, boli,
 pod nogami trda koža slamo pomasti,
 okrog pete pa mehka koža, slama jo spraska do krvi,
 zapraskana koža pa še dolgo dolgo boli, počasi ozdravi.
 Od vedno otroci sproščeno smo tekali bosi,
 srečni na vse strani in otroško veselje uživali

Slavka Cetin Čufar

Zadarska deževna kataklizma

Zadar, nedelja 10. septembra 2017

Dan je bil siv, oblačen, vetroven, kratka neprijazen. Eden od tistih dni, ko se ti prav nič ne da in bi ga najrajši preživel v postelji s kakšno dobro knjigo v roki.

Popoldne je začelo rahlo deževati. Drobne deževne kapljice so trkale na okensko steklo. Na televiziji se je vrtel dolgočasen nedeljski film, ne spomnim se, kdaj me je zmanjkalo. Zaspala sem. Po vročem in dolgem poletju je septembrski dež vedno dobrodošel. Pomirja telo in dušo, umiva razgrete ulice, zaliva vrtove in cvetje. Posebno tukaj, na morju, kjer so poletja vse bolj in bolj vroča. Peklensko vroča, bi rekla. Ko sem se zbudila, je zunaj rosilo, vendar sem vseeno sklenila, da grem na kavo. Izbrala sem nadkriti lokal ob obali in uživala v črni tekočini ob pogledu na valove in morske melodije. Vse do mraka. Pozno zvečer sem zaspala, v upanju, da me bo zjutraj prebudilo sonce.

Zadar, ponedeljek 11. septembra 2017

Predramil me je zvok budilke in veliki črnosivi oblaki na nebu, ki so se počasi, vendar odločno, približevali z odprtega morja proti obali. Moja želja po soncu se žal ni uresničila.

„Spet bo dež!“ sem pomislila razočarano, medtem ko sem na balkonu pila kavo.

„No, morda ne bo dolgo in močno deževalo“ sem se tolažila, ko sem se pripravljala na odhod v službo. Nekaj po sedmi uri, ko sem zaključevala, se je začelo. Oblaki so se spustili nad mesto, z balkona sploh nisem več videla obale, vse je bilo zavito v neprozorno megleno kopreno. In potem se je začel močan naliv z vetrom. Odločila sem se da bom še malo počakala. Morda bo prenehalo in pridem vsaj do avta. Vendar ni prenehalo. Namesto tega se je naliv spremenil v nevihto z močnim grmenjem, strelami in potopom. Vse bolj in bolj mi je bilo jasno, da v službo ne morem, ker bom ne glede na to, kaj oblečem in obujem, prišla tako mokra, da se ves popoldan ne bom posušila. Poklicala sem sodelavko. Tudi ona je ostala doma. Sklenili sva, da vsekakor počakava, kaj se bo iz vsega razvilo, medtem pa sem klicala še v službo, kjer pa se nihče ni oglasil, čeprav je bila ura že krepko čez devet. Pogled skozi okno ni dajal upanja na kakršnokoli spremembo. Deževalo je vse močnejše, grmelo in bliskalo pa vsakih nekaj minut. Prometnica je bila poplavljen, promet ustavljen, redki avtomobili ki jih je nevihta zatekla na cesti, so se pomikali z najmanjšo možno hitrostjo. Okoli enajste ure me je poklicala iz pisarne druga sodelavka in povedala, da je mokra do kože in naj ne hodim v službo, ker je menda že ves center pod vodo in bo verjetno proglašena elementarna nesreča. Usedla sem se za računalnik in prebirala lokalne spletne strani, medtem ko je zunaj še naprej divjal naliv. Vsi so poročali o veliki količini padavin, ki so zajele Zadar in okolico, o poplavljenih cestah in stanovanjskih objektih s potopljenimi vrtovi, garažami in kletmi. Nekaj moških iz sosednje zgradbe je od nekod pripeljalo vreče s peskom ki so jih zložili pred vhod, kar bos in v kopalkah, saj je bila v takih trenutkih vsakršna obleka ali obutev brez koristi. Vse skupaj je bilo že precej zastrašujoče, konca pa od nikoder. No, okoli druge ure popoldne je dež vendarle počasi in končno prenehal, tu i tam je še zagrmelo, vendar je nebo še naprej zgledalo sivo in neprijazno.

Posledice so bile velike. Edina sreča v nesreči je bila, da ni bilo ljudskih žrtev. Najbolj so nastradale mnoge družinske hiše in kleti, Splošna bolnišnica Zadar, Poliklinika, Mestno pokopališče Zadar, številne prometnice, kanalizacijski sistem, nakupovalni center „Supernova“, čigar so kletni prostori bili povsem potopljeni; mesta Nin, na otokih Sali in Preko, podvelibitski kraj, kanalizacija v Sukošanu in še mnogi drugi.

Proglašena je bila elementarna nesreča, razlog pa je bil ciklon Gracija, ki se je relativno počasi premikal preko Jadrana in pa konfiguracija terena hrvaške obale. Zrak, ki je krožil v sklopu ciklona, se je nabiral na pobočjih Velebita. Bil je prisiljen na dvigovanje, zaradi česar je prišlo do razvoja nevihtnih kumulonimbus oblakov, ki so na neki način stagnerali na določenih področjih, posebno okoli Zadra, njegovih otokov in v Istri. Zato je prišlo do tako

neverjetno velike količine dežja. V Zadru je torej na ponedeljek 11. septembra 2017 padlo 340 litrov dežja na m² in na širšem zadarskem področju so zaznali več kot 25.000 udarov strel. Nekaj podobnega se je zgodilo v Zadru istega dne leta 1986, ko je padlo 374,5 litrov dežja v enem dnevu, kar je bila dolgo največja dnevna količina na Hrvaškem doslej. Letos mineva četrto leto od deževne kataklizme ki je bila zelo neprijetna izkušnja in je naredila veliko škode in zato srčno upam, da se kaj takšnega ne bo več ponovilo!

Andreja Malta

Kazalo

Podnebna zgodbarnica	2
Spremna beseda k zborniku <i>Podnebna Zgodbarnica</i>	2
***	4
Danes in predvčerajšnjim	5
Ekologija	6
Hrast in akacija	8
Japlence – pridobivanje apna	9
Kako se je borila narava, da bi človeku razložila kaj je to moč in kdo je glavni gospodar planeta zemlja	12
Kako smo kuhali »lem«	14
Kako smo se nekoč spopadali z odpadki	18
Kozo k prču	21
Ledoland	23
Mama mi je povedala	25
Mati Zemlja	27
Način preživetja po načelih permakulture	28
Narava in klimatske spremembe	28
Naravne nesreče nekoč	30
Naš mali krivokljun ni imel sreče	31
Nebesa in pekel	32
Nebo – Pomlad 2020	34
Neznani požigalec	34
Ogenj naš pomočnik in naš sovražnik	35
Oj!	37

Plaz	40
Podnebnosti	44
Po dobrem letu lockdowna	46
Poplave in borba z njimi	47
Pozabljena rokavička	48
Prispevek k podnebnim spremembam.....	49
Podnebna Zgodbarničica	49
Puška na laštrik in sinica	49
Scefrana.....	51
Simbioza, ki boli.....	53
Solata.....	55
Sproščeno otroško življenje.....	60
Zadarska deževna kataklizma.....	61

Podnebna Zgodbarnica, izredna izdaja, zbornik študijskega krožka Zgodbarnica (Andragoški center Slovenije, Kosovelova knjižnica Sežana)

Uredila in izbrala: Patricija Dodič

Spremna beseda in foto naslovnice: Patricija Dodič

Oblikovanje: Tomaž Mahkovič

Samoizdat, elektronska oblika

Kozina, julij 2021

Andragoški center Republike Slovenije
Slovenian Institute for Adult Education

**KOSOVELOV
KNJIŽNIC
SEŽAN**

The text is in a bold, black, sans-serif font. To the right of the text is a stylized graphic element that resembles a book or a stylized letter 'A'. It features a red circle in the upper right quadrant and a white horizontal line across the middle.